

VOORAF

Modern levensgevoel, wie (er)kent het nog!

Bert Glorie (eindredacteur ad hoc)

In de eerste bijdrage in deze nieuwsbrief schetst Joris Vercammen de spiritualiteit van de oudkatholieke Kerk. Kritische kanttekeningen schuwt hij niet. Daardoor is het een authentiek en eerlijk artikel geworden. De oudkatholieke kerk probeert traditie en modern levensgevoel te integreren. Men kan zich afvragen in hoeverre de kerk daarbij de mogelijkheid behoudt om een ‘Kontrastgesellschaft’ te vormen, laat staan om te evangeliseren. Op deze vraag zullen we in een volgend nummer van de nieuwsbrief nader ingaan. Intussen leze men het boekje “oud- en nieuwkatholiek”, waarin Vercammen de oudkatholieke spiritualiteit nader uitwerkt.

Ook de schrijver van de tweede bijdrage, René van Loon, wenst aan te sluiten bij existentiële nood. Hij veronderstelt bij mensen van onze tijd echter niet zozeer het moderne levensgevoel alswel het verlangen God te leren kennen en de behoefte aan menselijk contact en praktische ondersteuning. Naarmate een kerkgemeente zich meer inzet voor het welzijn van de buurtbewoners, wordt haar drempel lager. René illustreert dat met ervaringen in zijn gemeente in Capelle aan den IJssel, en wordt daarin gesterkt door de reacties die hij kreeg op zijn boekje “kerk voor de buurt”.

Vervolgens is een artikel opgenomen waarin een methodiek behandeld wordt: de National Church Live Survey. Aan de hand van deze survey krijgen gemeenten inzicht in hun verhouding tot negen kernkwaliteiten. Deze kwaliteiten doen denken aan de kenmerken van een gezonde gemeente die door Robert Warren werden geformuleerd in het “healthy churches handbook”. René Erwich, de schrijver van het artikel, is bezig deze in Australië ontwikkelde methodiek in Nederland te introduceren. De redactie van de nieuwsbrief volgt zijn onderzoek met veel belangstelling.

Dat ook studenten zich op verdienstelijke wijze met gemeenteopbouw kunnen bezighouden, bewijst het artikel dat Hessel Veldhuis samen met vier collega-studenten van de Christelijke Hogeschool Ede aan deze nieuwsbrief bijdraagt. In de Protestantse Gemeente Oudega, in de zuidwesthoek van Friesland, hebben zij met veel elan het gesprek over vernieuwing binnen de gemeente gaande gemaakt. Zij deden dit vooral aan de hand van Appreciative Inquiry, maar gebruikten ook andere methodieken. Wetenschappelijk gezien was dat misschien niet helemaal zuiver op de graad, maar werken deed het wel. Aan dit project

werd ook door het Friesch Dagblad aandacht besteed (zie www.frieschdagblad.nl).

Hierna bespreekt Roger Weverbergh twee studies over spiritueel zoekgedrag: “zwevende gelovigen” van Joep de Hart en “sacral places in Western culture” van Paul Post e.a. Na analyse van deze studies laat hij ons achter met de vraag wat dit zoekgedrag kan betekenen voor kerkopbouw. Het is in wezen dezelfde vraag waardoor de Oud-Katholieke Kerk zich laat uitdagen: hoe zijn Christelijke traditie en modern levensgevoel te integreren...

Met deze vraag eindigt ook de recensie die Piet van Hooijdonk schrijft over het boek “Marginaal en Missionair” van Wim Dekker. Deze recensie zal waarschijnlijk de laatste bijdrage zijn die Piet aan de nieuwsbrief van het WKO levert. Hoewel zijn interesse in ons vak en haar beoefenaars niet verflauwt, begint het schrijven onder tijdsdruk hem zwaar te vallen. Als recensent was Piet gedurende de afgelopen jaren een auteur op wie de redactie ondanks zijn gevorderde leeftijd nooit tevergeefs een beroep deed.

Aan de bijdrage van Piet van Hooijdonk gaat een recensie vooraf van zijn oud-student Jan Bus. Deze priester kreeg al in de jaren tachtig te maken met herbestemming en sluiting van kerken in Amsterdam-Oost. Na de millenniumwisseling was hij medeverantwoordelijk voor de fusie van vier parochies in Alkmaar, waarbij opnieuw een kerkgebouw gesloten werd en een ander een herbestemming kreeg. Vanuit zijn praktijkervaring bespreekt hij “Meer dan hout en steen”. Een uniek boek dat zijn bestaan rechtstreeks te danken heeft aan een WKO-studiedag. Aan dit product van eigen kweek besteden we in deze nieuwsbrief nog een bijdrage: een impressie van de presentatie

ervan, geschreven door Egbert van der Stouw. Daaraan vooraf vindt u een verslag van de meest recente studiedag van de hand van Jodien van Ark.

We eindigen de nieuwsbrief met het verslag van de jaarvergadering 2011, waarin Jan van Diepen afscheid nam als voorzitter. Hij droeg namens het bestuur regelmatig aan de nieuws-

brief bij en verleende ook medewerking als interim-redacteur. Als waarnemend voorzitter werd Henk van Hout benoemd. Hij zal in de volgende nieuwsbrief van zich doen horen.

Tenslotte meld ik, ook namens mederedacteur Els Deenen, met veel genoegen dat de redactie van de nieuwsbrief is versterkt met Nico Belo, docent gemeenteopbouw aan de CHE.

ARTIKEL

Oud- en nieuw-katholiek

Over noodzaak van spiritualiteit voor de kerkopbouw
Dr. Joris Vercammen

Twee jaar geleden werd een dag voor *nieuwe oudkatholieken* gehouden. Honderd mensen van de groep van nieuw-toegetroedenen van de laatste vijf jaar (in totaal behoren ruim driehonderd mensen tot deze categorie) waren opgekomen om met elkaar de ervaring omtrent hun toetreden te delen en van gedachten te wisselen over (de toekomst van) hun nieuwe kerk.

Aan het einde van de dag werd hun, via een kleine schriftelijk in te vullen vragenlijst, gevraagd naar de redenen van hun toetreden en naar hun verwachtingen.

Wat dat eerste betreft valt het bij de analyse van de antwoorden op dat nieuw-toegetroedenen zowel op zoek zijn naar de *katholieke traditie* als naar een gemeenschap waar men ruimte en openheid ervaart. De *katholieke traditie* betreft vooral een orthodoxe inhoud die gepaard gaat met een spirituele sfeer. Hierbij speelt de authentieke liturgie een rol, maar ook het Bijbelse accent in de spiritualiteit. De *ruimte* die men zoekt heeft te maken met de openheid op maatschappij en cultuur alsook met het zich gerespecteerd weten in het eigen zoekend geloven. Op beide punten ervaren verschillende van de deelnemers de OKK als een alternatief zowel voor de RKK als voor een van de protestantse kerken.

Een en ander wordt nog duidelijker als mensen hun verwachtingen uitspreken. Op dat punt staat de *gemeenschap* voorop, waarbij de warme menselijke contacten, omzien naar elkaar en saamhorigheid de centrale thema's zijn. Daarin verschilt de keuze voor de OKK niet van de keuze die andere mensen voor een andere kerk maken. Het is een bekend fenomeen dat men kiest voor de parochie of de gemeente *om de hoek* waar men zich als mens en christen thuis voelt. Daarbij zijn de medeparochianen of medegemeenteleden van centrale betekenis.

De verwachtingen gelden echter duidelijk ook de inhoud: men wil (samen) God zoeken en daarvoor zoekt men inspiratie. Het is opvallend dat er op dit punt significant minder naar de liturgie verwezen wordt, maar vooral naar begrippen die te maken hebben met *inhoud* en *stijl*.

Gevraagd naar wat de kerk van hen mag verwachten, blijkt tenminste twee derde van de ondervraagden bereid te zijn zich op een of andere wijze actief voor parochie en kerk in te zetten. Dit antwoordbeeld is inderdaad te verwachten in een groep van recent toegetroedenen. Men *gaat ervoor*, voor de keuze die men gemaakt heeft.

Samenvattend: men zoekt een warme gemeenschap *met authentieke katholieke inhoud* die niet vervreemdt van de wereld waarin men leeft, maar integendeel inspiratie biedt om in die wereld christen te zijn. Voor het opbouwen van dat soort van gemeenschap wil men zich ook zelf inzetten.

Het oudkatholieke programma

In de naam *oudkatholiek* zit een programma opgeslagen. Het betreft een aantal fundamentele principes die men ontleent aan de *Oude Kerk*, dat is de ongedeelde kerk van het begin. *Oudkatholiek* staat dus voor *terug naar de oorsprong* en voor het commitment om de

vraag te stellen of de kerkelijke werkelijkheid van nu nog steeds *klopt* met de oorsprong. Vandaar dat de Bijbel en het getuigenis van Jezus Christus ruime aandacht krijgen als centrale punten voor een christelijk leven. Tegelijkertijd heeft men een open houding ten opzichte van de hedendaagse cultuur. De eucharistie dient centraal te staan in een kerk die een gemeenschap is waar alle gedoopten gelijkwaardig zijn. Participatie is hierbij een centraal gegeven: uiteindelijk betekent kerk *met God meedoen*. Een kerk mag dus niet klerikaal zijn en moet vooral een *lokale* kerk zijn, waarin gelovigen zich thuis kunnen voelen. Het persoonlijke geloof van elke gedoopte is daarbij onvervangbaar: je kunt geen christen zijn zonder je persoonlijk te committeren, waarbij echter ook de kleinheid van het menselijk hart een plaats moet krijgen. Bovendien is geloof niet alleen een kwestie van overtuiging, maar óók van vieren en niet alleen een kwestie van waarden en normen, maar óók van gebed en liturgie. Ook oecumene behoort tot de basisopdrachten van elke kerk. De wereldkerk is een gemeenschap van lokale kerken die met elkaar optrekken en een spoor van hoop in deze wereld brengen. Kerk-zijn heeft immers te maken met de Geest van God, die verzoening en eenheid onder alle mensen mogelijk maakt.

Identiteit onderzocht

In de jaren '90 deden we onderzoek naar het identiteitsbewustzijn van oud-katholieken¹. Daarbij stelden we vast dat bepaalde van de genoemde referentiepunten voor de identiteit, het *programma* dus, weliswaar aanwezig waren in de onderzochte groep van parochianen, maar dat ze niet werkelijk functioneerden. Ze hebben daarvoor een te *laag-inhoudelijk gehalte*, zoals we dat toen noemden. De oorzaak daarvoor werd gelegd bij het feit dat men had nagelaten deze referentiepunten te betrekken op de actuele cultuur en levensrealiteit.

Als men de resultaten van de bevraging van de nieuw-toegetroeden analyseert, kan men tot geen andere vaststelling komen dan dat deze referentiepunten over het algemeen nog steeds een rol spelen in de aantrekkelijkheid van de oudkatholieke kerk. De vraag is echter hoe we zullen vermijden dat ze verworden tot een lege huls of een mooi uitstalraam voor een winkel waar men eigenlijk niets aan te bieden heeft.

Voor dit gevaar waarschuwde de bekende professor Berkhof reeds in 1988. Hij vroeg zich toen af waarom de oudkatholieke kerk niet echt doorbreekt omdat je toch zou verwachten dat ze gezien haar opstelling aan betekenis zou winnen. De geleerde refereert daarbij aan het Lima-rapport dat toentertijd pas verschenen was (1982) en waarin een ideaal van een kerk wordt geschetst dat de genoemde oudkatholieke principes echt niet ver ontloopt. De oudkatholieke kerk verkeert in een crisis in Nederland, stelt Berkhof, en hij geeft daarvoor twee belangrijke redenen aan.

De wet van de remmende voorsprong. Men houdt te lang en te strikt vast aan een oorspronkelijke formulering van de eigen identiteit. Met andere woorden: de *founding acts* worden wel herdacht, maar niet herhaald in de zin van opnieuw gerealiseerd. Men weet dus wel alles te vertellen over de ontstaansgeschiedenis, maar men is niet in staat deze geschiedenis te herhalen in de actualiteit van het huidige tijdsgewricht. Een voorbeeld hiervan uit de vernieuwing van de liturgie. Toen in 1909 het Nederlands werd ingevoerd in de liturgie, was dat het gevolg van het inzicht dat de vierende gemeente de voor-naamste plaats diende in te nemen bij de liturgische samenkomst. Het vieren in het Nederlands zou bijdragen tot de betrokkenheid en de participatie van de gemeente. Als men echter nu een plechtstatig traditioneel Nederlands met een wel erg hoog poëtisch gehalte gebruikt in de liturgie, dan heeft dat eerder het effect dat de participatie afneemt omdat de liturgische taal niet langer aansluit bij het actuele levensgevoel. Ondertussen is in tal van protestantse en rooms-katholieke kerken een liturgie te beleven die wel aansluit bij dat levensgevoel en waarop dit punt de gemeente de plaats krijgt in de liturgie die haar, ook volgens oudkatholieke inzichten, toekomt. Gelukkig is dat in oudkatholieke vieringen ook meer en meer te ervaren, maar het probleem van de liturgische taal blijft ook reëel. Dat is opvallend omdat je, gezien hun traditie, van oudkatholieken zou kunnen verwachten dat ze voorop zouden lopen in een kwaliteitsvolle liturgievernieuwing, waarbij het streven naar integratie van traditie en modern levensgevoel veel aandacht zou krijgen.

De tweede reden die Berkhof ziet voor het gebrek aan uitstraling van de Oudkatholieke Kerk is het feit dat ze in de greep is van een *cultureel christendom* (Niebuhr). Met andere woorden, ook een bepaalde cultuur die stamt uit de tijd van het ontstaan of uit een tijd van bloei, wordt in stand gehouden. Dat is te merken aan de inrichting van een aantal van de kerkgebouwen. Niet dat er iets tegen *antiek* of *oude kunst* zou zijn, maar een huis is geen museum en een kerkgebouw waarin een levende gemeente eucharistie viert is dat evenmin. Het kan met andere woorden niet zo zijn dat het antiek de wet dicteert, waarbij nieuwe inzichten automatisch afgewezen worden. Een ander voorbeeld is dat van de parochieopbouw. Het gesloten karakter van een geloofsgemeenschap behoort typisch bij de verzuilde cultuur zoals die zijn hoogtijdagen beleefde in de eerste helft van de vorige eeuw. Wie zich echter nu niet open opstelt, verschrompelt tot een relict uit het verleden zonder enige uitstraling. Dat neemt echter niet weg dat een eerder gesloten opstelling als erg geborgen aanvoelt, waarbij echter het ideaal op de achtergrond raakt. Nog een ander voorbeeld is het gezegde dat de OKK een liberale kerk zou zijn waar ieder kan geloven wat men wil. Het is dan een bepaalde cultuur (zoals die voornamelijk in kerkgebouw en liturgie uitgedrukt wordt) die de gemeenschap bij elkaar moet houden, de geloofsleer zou van ondergeschikt belang zijn. In dit verband speelt wellicht ook het fenomeen van *belonging without believing*: men deelt wel in de cultuur en de sociale realiteit van de *club* (want dat is het dan ook), maar participeert niet aan het ideaal of de zending. Of men kan het ook anders zeggen: het ideaal is helemaal naar binnen geslagen en betreft slechts nog de eigen kring.

Spiritualiteit als motor

Om deze problemen te boven te komen, moeten we terug naar de spirituele drive van het begin. Dat betekent dat we opnieuw het oudkatholiek-zijn als spiritualiteit dienen te ontdekken. Spiritualiteit staat daarbij voor het concreet geleefde (of concreet te leven) geloof. Uiteraard gaat het er niet om het verleden te herhalen, het gaat erom de dynamiek van toen de ruimte te geven in het leven van nu. Oud-katholicisme moet opnieuw ontdekt worden als een spiritualiteit: het biedt je inspiratie voor het leven van alledag. Wie de nadruk legt op

participatie in de kerk, kan niet anders dan ook in de maatschappij uitsluiting tegengaan en zal bijvoorbeeld ook op een niet-autoritaire wijze tegen de opvoeding van kinderen aankijken. Wie liturgie belangrijk vindt, zal ook gevoeligheid ontwikkelen voor tekentaal in het algemeen en zal attenter in het leven staan. Wie dus verbinding zoekt met de oud-katholieke beweging, staat niet alleen achter een bepaald kerkelijk ideaal, maar kiest voor een wijze van christen-zijn die verdieping brengt in je persoonlijk leven. Op dit punt zijn de nieuw-toegetroeden duidelijk vragende partij en het zal van de vitaliteit van de Oudkatholieke Kerk afhangen of ze hen ook blijvend zal kunnen inspireren en boeien.

In het boekje *Oud- en nieuw-katholiek. De spirituele zoektocht van die andere katholieken*, hebben we een reis gemaakt naar de mystieke bronnen van de Oudkatholieke Kerk. De bedoeling is nu precies de oefening te ondernemen om het *oudkatholieke programma* te verbinden met de vragen naar het geloven in onze dagen. We zijn er namelijk van overtuigd dat de gelovige ervaring van de mensen waaraan het oud-katholicisme zijn bestaan dankt, nog steeds inspirerend is bij de uitbouw van je leven als christen. Bovendien biedt diezelfde ervaring belangrijke oriëntatiepunten voor de verkondiging van het evangelie in onze tijd en cultuur. De reden daarvoor ligt grotendeels in het feit dat het oud-katholicisme zelf ook een product is van deze tijd waarin de seculiere benadering van mens en wereld dominant geworden is en zij geleerd hebben om ermee om te gaan. Hun gelovige ervaring is dus van belang voor ons.

Ik heb het op dit punt duidelijk over gelovige ervaringen en niet over een of andere kerkelijke ideologie. We moeten immers de ideologische strijd doorbreken die kerken nu soms in de greep houdt. De existentiële nood van mensen moet weer centraal komen te staan in de kerk. Dat moge trouwens een traditioneel oudkatholiek streven heten. In de postconfessionele cultuur waarin we leven, hebben mensen niet langer een boodschap aan kerkelijke cultuurtjes, maar des te meer aan verbondenheid in hun zoeken naar zingeving. Oudkatholieken willen de kerken ertoe brengen hun bondgenoten te worden. Daarin ligt ook het belang van de ondernomen reflectie naar de kerkopbouw toe. Kerkopbouw

is immers niet louter zaak van organisatie-ontwikkeling, kerkopbouw blijft essentieel ook *vormingswerk* waarbij de subjectwording centraal staat. Wie echter subjectwording zegt, heeft het ook over inhoud, want alleen subjecten kunnen dragers worden van een inhoud die voor hen betekenis heeft verworven.

Dragers van een beweging

Wie de Oudkatholieke Kerk beschouwt als een confessie naast alle andere confessies, dwingt haar in een isolement en ridiculiseert haar bestaan. De Oudkatholieke Kerk van Nederland hoort thuis in de brede katholieke beweging, waartoe ook bepaalde meer *open* rooms-katholieken en *ondogmatische* protestanten behoren. In die zin is de Oudkatholieke Kerk naast *kerk* ook een *beweging* die mensen verzamelt rond bepaalde idealen van kerk-zijn. De recente publicatie

Oud- en nieuw-katholiek wil ertoe bijdragen dat alle oudkatholieken, of ze nu in de kerk geboren zijn of lang geleden of recent toetgetreden, met elkaar vitale parochies mogen maken. Deze parochies mogen voor hen een bron zijn van inspiratie en zegen, maar ook een bijdrage aan de zending van de kerk in het algemeen. Oudkatholieken willen de kerk, of ze nu *rooms* of protestants heet, *katholieker* maken, dat is: meer betrokken, op de hemel, op de aarde.

1. Joris Vercammen: Identiteit in Beraad. Theorie en praktijk van het parochieel identiteitsberaad in vier oudkatholieke parochies. (Studies over kerkopbouwkunde 6). Baarn 1997, 354 blz. + bijlagen.

Joris Vercammen: Oud- en nieuw-katholiek. De spirituele zoektocht van die andere katholieken. Nijmegen, Valkhof Pers, 2011, 144 blz.

ARTIKEL

Kerk-zijn voor de buurt geeft hoop

René van Loon

De kerk is door God gezonden in deze wereld. Jezus zei tegen Zijn leerlingen: ‘Zoals de Vader Mij uitgezonden heeft, zend Ik ook jullie uit’ (Johannes 20: 21). Het is dus niet de vraag óf de kerk betrokken moet zijn op haar omgeving, maar hóé. Als de kerk zich naar binnen keert, is ze geen ‘kerk’ meer, ze is niet meer wat haar naam betekent, *kuriakè*: van de Heer. Want de Heer werd uitgezonden door de Vader, en Hij zond Zijn leerlingen weer uit.

Dienstbetoon en hulp bij het leren kennen van God

Zowel in het leven van Jezus Zelf, als in de zendingsgeschiedenis is er altijd sprake van twee lijnen: enerzijds praktische dienstbaarheid aan mensen, een concreet antwoord op hun concrete nood (voedsel voor hongerigen, zorg voor zieken), anderzijds de uitnodiging om God te leren kennen, of nader te leren kennen in Jezus Christus. Deze twee lijnen hebben elkaar nodig als de rails waarop een trein rijdt. Wie de liefde van God verkondigt zonder daadwerkelijke hulp te verlenen aan mensen in nood, verkondigt een abstract en hol evangelie. Wie zich uitslooft om mensen te dienen op het praktische vlak, maar geen oog heeft voor de nood van de ziel, heeft de diepte van het Evangelie niet ten volle gepeild. Jezus heeft niet voor niets Zijn leven opgeofferd. Hij kwam om Zijn volk ‘te bevrijden van zijn

zonden’ (Mattheüs 1: 21), om eeuwig leven te geven aan ieder die in Hem gelooft (Johannes 3: 16).

Kansen in deze samenleving

In onze huidige samenleving zijn er ten minste drie ontwikkelingen die voor lokale kerken nieuwe kansen met zich meebrengen, juist om missionair en diaconaal op hun omgeving betrokken te zijn.

Ten eerste is dat de secularisatie. Hoe verder de secularisatie in een dorp of stad is voortgeschreden, hoe minder ballast er is van een verleden waarin de kerk een machtsfactor was. Een kleine kerk is niet bedreigend en wordt niet als bevoogdend ervaren. Dit opent nieuwe kansen.

Ten tweede is er sprake van een terugtrekkende overheid, die zich gedwongen ziet op allerlei terreinen te bezuinigen en daarom gretig ingaat

op mogelijkheden vanuit het maatschappelijk middenveld om bepaalde taken over te nemen of mede invulling te geven. Kerken beschikken vaak over veel vrijwilligers, meestal met een heel diepgewortelde motivatie. Bovendien zijn kerken geen eendagsvliegers zoals bijvoorbeeld bewonersorganisaties dat nogal eens zijn. Een derde ontwikkeling is de verruiming in de omgangsvormen in de samenleving. Het is opvallend hoe vaak nieuwkomers in de kerkelijke gemeenschap opmerken dat christenen anders met elkaar omgaan dan anderen. Binnen de kerk zijn we gewend - en heel terecht! - om zulke reacties altijd weer te relativiseren, en erop te wijzen dat ook binnen de kerk helaas fouten worden gemaakt, zelfs heel grote fouten. In de kerk past ons grote bescheidenheid. Maar het is een feit dat nieuwkomers zélf vaak opmerken dat er in de kerk andere omgangsvormen zijn dan in de samenleving.

Tegenover deze kansrijke ontwikkelingen lijkt er ook sprake te zijn van toenemende kritiek op godsdienst in het algemeen, en een steeds meer strijdbare beweging van mensen die de sporen van religie uit de wetgeving en de samenleving willen verwijderen. Vooral in de landelijke politiek is dit merkbaar, zoals onder meer blijkt uit de discussies over zondagsrust, ritueel slachten, besnijdenis, vrijheid van onderwijs, enzovoorts.

In deze situatie past kerken een bescheiden houding, consequent dienstbaar en niet voortdurend protesterend tegen (vermeend) verlies van verworven rechten. Waar het om gaat is dat de kerk zich laat zien in het wijkoverleg, in buurtplatforms en in dorpsraden. Relaties voeden het vertrouwen

vanuit de samenleving, en de praktijk leert dat lokale kerken veel krediet kunnen opbouwen.

Sfeer van hoop

Sinds *Kerk voor de buurt* uitkwam, anderhalf jaar geleden, ben ik in allerlei gemeenten en classicale vergaderingen op bezoek geweest. Het viel mij op, dat dit thema altijd een sfeer van hoop met zich meebracht. Ik raakte ervan onder de indruk, hoeveel er door allerlei kerken op plaatselijk vlak wordt gedaan om de buurt te dienen. Bij elke bijeenkomst kwamen wel verhalen los. Zo hoorde ik over een bijzonder kerstdiner, georganiseerd door de kerk voor buurtbewoners, waardoor nieuwe contacten tot stand kwamen. In een ander dorp werd mij verteld over een pleisterplaats in de tuin van de kerk, gelegen aan een druk gebruikte fietsroute: op mooie zaterdagen kunnen mensen hier even wat drinken en op adem komen, in de kerk kijken en in gesprek raken. Iemand vertelde hoe zijn gemeente elke week niet alleen een bloemetje brengt naar een ziek gemeentelid, maar ook naar iemand uit het dorp die niet kerkelijk is maar wel een bemoediging kan gebruiken.

Deze ronde gaf mij sterke de indruk, dat er behoefte is aan meer uitwisseling van ideeën en ervaringen. Daarbij kunnen landelijke organisaties een rol spelen. Het gaat daarbij zowel om uitwisseling via websites als om de onderlinge ontmoeting, face to face. Er gebeurt veel meer dan algemeen bekend is. Veel gemeenten ervaren dat het waardevol en verrijkend is om kerk voor de buurt te zijn.

Hoopvolle ervaringen

Dat is ook de ervaring van ons als gemeenten in Capelle aan den IJssel. Met drie ervaringen van de afgelopen twee maanden wil ik dat illustreren. Als ik het daarbij heb over onze plaatselijke kerk, dan doel ik op de twee gemeenten die samen de Ontmoetingskerk delen: de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Hervormde Wijkgemeente Schollebaar, die ik mag dienen.

Eén van de huisartsen in de wijk vroeg mij om contact op te nemen met een ernstig zieke mevrouw. De patiënte had haar arts verzocht om dit contact te leggen. Wat bleek? Deze dame, die vele jaren lang geen band met een kerk had gehad, was in het ziekenhuis overtuigd tot geloof gekomen. Het beginpunt van de ommekeer was op een zondagmorgen, toen vrijwilligers op de zaal kwamen vragen

wie er naar de kerkdienst wilde. Deze vraag kwam binnen als een roepstem van God. Thuisgekomen vroeg deze mevrouw via haar huisarts om een gesprek. Ze bleek de kerk te kennen doordat ze ooit enkele keren bij een open maaltijd was geweest, en doordat ze mee had gedaan aan crea-ochtenden in de wijk-winkel, een servicepunt voor wijkbewoners, dat we als kerk runnen en dat mede mogelijk wordt gemaakt door de woningcorporatie en de burgerlijke gemeente. Inmiddels hebben we als kerk in korte tijd een bijzonder en warm contact met deze mevrouw opgebouwd. Op haar ziekbed heeft ze in kleine kring belijdenis gedaan van haar geloof en hebben we met haar het Heilig Avondmaal gevierd. Terugkijkend kunnen we zeggen, dat contacten via dienstverlenende activiteiten bij deze mevrouw een vertrouwensbasis hadden gegeven, waardoor ze op een heel natuurlijke manier de kerk wist te vinden toen de tijd rijp was.

Een tweede situatie was op een heel andere manier ingrijpend. Een meisje van tien jaar overleed heel plotseling, naar achteraf bleek vanwege een bacteriële infectie. Ze maakte deel uit van een gezin dat niet bij een kerk was aangesloten. Wel zat ze op een christelijke school, waarmee we als kerk goed samenwerken, onder andere door een jaarlijkse schoolkerkdienst. Via die school was dit meisje weer lid geworden van het kinderkoor van de kerk. Na haar overlijden boden we de familie aan om de kerkruimte te gebruiken voor de afscheidsdienst. De familie maakte dankbaar gebruik van dit aanbod en vroeg of het ook mogelijk zou zijn om het lichaam van het meisje opgebaard te laten staan in een zaal van de kerk. In hun ogen was de kerk bij uitstek een warme en gastvrije plek in de wijk. Na rijp beraad hebben we met dit verzoek ingestemd, hoewel tot dan toe nooit iemand dagenlang in de kerk opgebaard had gestaan. Er werd een rooster gemaakt, en binnen korte tijd werden er vrijwilligers gevonden om het gebouw vier dagen lang van 's morgens negen uur tot 's avonds negen uur te bemensen. In die dagen was er voor de familie alle ruimte om aanwezig te zijn. De kamer waarin de kist stond werd heel persoonlijk aangekleed, met schilderijen die het meisje zelf had gemaakt, tekeningen van kinderen op school, bloemen, kaarsen en veel papieren vlinders. Heel veel wijkbewoners, kinderen van school met hun ouders, familieleden en vrienden van de

familie zijn die dagen in de kerk geweest. Er werden veel intense en diepe gesprekken gevoerd. Het vaste geloof dat het meisje had opgebouwd, mede door de school en door het kinderkoor, kwam in de dienst heel ontroerend tot uiting. Zowel in de kerk, als in de school en in de wijk hebben deze gebeurtenissen erg veel losgemaakt. Als kerk stonden we verwonderd over het vertrouwen dat de familie in ons stelde, en hebben we het als een voorrecht ervaren om op deze manier gastvrijheid te verlenen en het geloof in God op een heel natuurlijke manier te kunnen delen.

Een derde ervaring betreft het jeugdwerk in de wijk. Tijdens een vergadering met afgevaardigden van de burgerlijke gemeente vertelden onze jeugdwerkers wat er aan jeugdwerk vanuit de kerk wordt gedaan, zoals een jaarlijkse sportweek in de wijk, maandelijks sportdagen, twee kinderclubs, vakantiebijbelclubs, huiswerkbegeleiding, kinderkampen. De vertegenwoordigers van de gemeente waren verrast door wat er werd verteld, en legden het verzoek op tafel of we als kerk een deel van het jeugdwerk willen oppakken, waarvoor de burgerlijke gemeente budget heeft. In feite is de ontwikkeling, dat je als kerk je dienstbaar opstelt in de wijk, waardoor je wint aan vertrouwen. Vervolgens komt dit terug in verzoeken die op je af komen.

Vertrouwen opbouwen

Dit alles bevestigt ons in de hoopvolle gedachte, dat je als kerk veel meer voor je omgeving kunt betekenen dan je wellicht geneigd bent te denken. Wel vraagt dit om een consequent dienstbare houding, gevoed vanuit het gebed en een levend geloof. Ook vraagt het om een lange adem. Vertrouwen komt immers te voet en gaat te paard. In de woorden van Paulus: 'Men moet ons beschouwen als dienaren van Christus, aan wie het beheer over de geheimen van God is toevertrouwd. Van iemand die deze taak vervult, wordt verlangd dat hij betrouwbaar is' (1 Korinthiërs 4: 1-2). Als we op die manier, zo eerlijk mogelijk, als dienaren van Christus op pad gaan, zullen we verwonderd staan. Het is immers niet ons eigen idee om kerk te zijn voor onze omgeving. We zijn in die wereld gezonden.

René van Loon is predikant van de Hervormde wijkgemeente Schollebaar te Capelle aan den IJssel en auteur van Kerk voor de buurt.

Gemeente in beeld?

Het gemeenteanalyseprofiel van NCLS nader bekeken

Dr. R. Erwich

In toenemende mate bevindt de kerk zich in een minderheidspositie, in ieder geval in West-Europa. Pluraliteit en afname van (missionaire) betrokkenheid zijn begeleidende verschijnselen. Institutionele vormen en externe relevantie staan ter discussie. Tegen deze achtergrond is de toenemende belangstelling voor vernieuwings- en revitaliseringsprocessen van gemeenten vanzelfsprekend.

1. De context van gemeentelijke revitalisering en gemeentestichting

In dit klimaat zien we een focus op twee bewegingen: een eerste beweging die zich met name concentreert op de (re)vitalisering van bestaande gemeenten en een tweede die zich richt op gemeentestichting (Erwich, 1999, 2002 en 2008; Brouwer, 2007 en 2009; de Roest, 2005). De verscheidenheid aan voorstellen om het 'tj te keren' is groot. Tegelijkertijd blijft (longitudinaal) onderzoek rondom gebruikte praktijkmodellen daarbij achter. In dit artikel concentreer ik mij op één van de analysemodellen rondom vitalisering van bestaande gemeenten: *Church Life Survey* (CLS) als onderdeel van de Australische onderzoeksbeweging NCLS (National Church Life Survey¹). Ik ga kort in op de ontwikkeling van NCLS en CLS en in het bijzonder op het ontwikkelde gemeenteprofiel. Ik sluit af met een paar eerste vragen die nader onderzoek wenselijk maken.

2. De ontwikkeling van NCLS

NCLS heeft haar wortels in Australië. Wat als een relatief klein gezamenlijk project van twee zendingsorganisaties begon, groeide uit tot een samenwerkingsverband van de meeste Australische denominaties². De situatie van waaruit men onderzoek ging doen, was wezenlijk niet anders dan in de Europese

context: grote veranderingen in de Australische samenleving, predikanten die aan de zin en betekenis van hun werk begonnen te twijfelen en niet in de laatste plaats de vraag welke contextuele factoren de vitaliteit van gemeenten beïnvloedde (Kaldor, 1997).

Tegelijkertijd hadden de publicaties over gemeenteopbouw vanuit Engeland en de VS positieve invloed op het op gang brengen van onderzoek, zij het dan vanuit een kritische houding ten opzichte van de eenzijdigheid van statistieken. Men wilde graag breder en meer contextueel 'geladen' onderzoek. Drie factoren speelden in de beginfase een grote rol in het onderzoek: de openheid van een gemeente voor de plaatselijke gemeenschap, de diepte van het geestelijke leven en de zorg voor de plaatselijke gemeenschap. In de eerste onderzoeken combineerde Kaldor deze factoren met demografische data om de kerken in hun lokale context te kunnen bestuderen (Kaldor, 1992 en 1997). In het onderzoek betrok hij bezoekers en leden van lokale gemeenten met een duidelijke keuze voor een interdenominatieel karakter (Kaldor, 1997). In 1996 en in 2001 werden opnieuw grote aantallen gemeenten onderzocht, waaronder gemeenten in de VS, Engeland en Nieuw-Zeeland.

Tabel 1 - Bron: Enriching Church Life

Landen	Respondenten	Plaatselijke gemeenten	Denominaties
Australië	449058	6554	19
Verenigd Koninkrijk	107220	1962	15
Nieuw-Zeeland	58744	931	12
Verenigde Staten	243840	1777	40
totalen	858862	11224	

3. De ontwikkeling van het Church Life Profile (CLP) 1991-heden

Het onderzoek dat NCLS uitvoerde vanaf 1991 resulteerde steevast in de presentatie van data in een gemeenteprofiel. Dit profiel fungeert als een analytische spiegel waarin de onderzochte gemeente zich in meerdere of mindere mate kan herkennen. Het profiel kent een lange geschiedenis van doorontwikkeling en verbetering die te traceren is in de verschillende publicaties van NCLS³. De constanten te midden van alle aanpassingen door de jaren heen zijn duidelijk: de focus op de kerken in hun sociale context en de waarnemingen van leden en bezoekers ten opzichte van hun eigen geloofsleven.

NCLS bleef sterk geïnteresseerd in de vraag wat nu de ‘make-up’ was van een gezonde en vitale gemeente en zocht naar een bredere set aan factoren die deze vitaliteit zou stimuleren. Haar onderzoek op het gebied van gemeentelijke vitaliteit leunt sterk aan tegen het werk van Carroll (Kaldor, 1997; Carroll, 1986). Grote aantallen variabelen werden betrokken bij de ontwikkeling van de vragenlijst die door gemeenteleden en bezoekers werd ingevuld. Op de achtergrond bleven de ‘frames’ die Carroll en anderen ontwikkelden duidelijk te zien: het ecologische frame, cultuur (context), bronnen en proces. Om vitaliteit te kunnen meten gebruikte NCLS in eerste instantie een model met drie dimensies: attractional (aantrekkingskracht op buitenstaanders), incarnational (presentie en getuigenis) en faith exploration (geloofsgroei). Deze drie dimensies werden uitgewerkt in tal van geclusterde vragen en uitspraken waaraan deelnemers op de vragenlijsten scores toekenden en vervolgens statistisch verwerkt tot een groot profiel van de gemeente. Vervolgonderzoek leidde tot verfijning van de dimensies en factoren. In 2006 presenteert NCLS een nieuwe praktijkgids voor gemeentelijke vitaliteit⁴. Het boek toont dan 9 kernkwaliteiten die op grond van 15 jaar onderzoek ontwikkeld zijn en geeft praktische handreikingen hoe met het gemeenteprofiel gewerkt kan worden in de plaatselijke gemeente. Het overkoepelende thema is gebaseerd op de tekst uit het Johannesevangelie (Joh.10,10b): ‘Jezus zei:.... ik ben gekomen om hun het leven te geven in al zijn volheid’. Voor NCLS staat het ‘leven’ dat Christus geeft theologisch centraal in de kerken. NCLS wil met haar onderzoek dit

leven stimuleren in de gemeenten⁵. De vitaliteit van een gemeente kan volgens NCLS gemeten worden door een intensieve survey onder leden en bezoekers. Na afloop ontvangt de deelnemende gemeente een profiel waarin de verschillende kernkwaliteiten en hun scores zijn uitgewerkt. Het analysemodel presenteert 3 intern gerichte, 3 extern gerichte en 3 op inspiratie gerichte kernkwaliteiten.

	Kernkwaliteiten
Intern gerichte	Een levend en groeiend geloof
	Vitale en opbouwende diensten
	Een groeiend besef van gemeenschap
Op inspiratie gerichte	Betrokkenheid bij een duidelijke visie
	Inspirerend en versterkend leiderschap
	Creatieve en flexibele vernieuwing
Extern gerichte	Praktisch en veelkleurig dienstbetoon
	Bewust en effectief getuigenis
	Doelbewuste en gastvrije integratie
Bezoekersmetingen	Vasthouden van jongvolwassenen
	Nieuwkomers
	Veranderingen in bezoekersaantallen

NCLS biedt elke deelnemende gemeente in het profiel een zogenaamde *circle of strengths* aan.

Deze cirkel, die veel gelijkenis vertoont met een parelketting, geeft de 9 kernkwaliteiten en de waardering die de respondenten aan de verschillende kwaliteiten gegeven hebben in volgorde van score weer. De ‘parels’ representeren de totale scores die op die betreffende kernkwaliteit zijn behaald. Het model biedt de gemeente de mogelijkheid om te bepalen aan welke kernen aandacht geschonken kan worden in haar eigen specifieke context.

NCLS ziet het profiel niet als een recept om tot onmiddellijke verbetering van de gemeentelijke praktijk te komen, maar als een kans om met eigen vertaling en interpretatie andere keuzes te maken. De 9 kernkwaliteiten bieden volgens NCLS voldoende inzicht in de gemeentelijke vitaliteit in een gegeven context. Theologisch werkt NCLS in het profiel sterk met het begrip *koinonia*. Het zelfverstaan van de christelijke gemeente is gebaseerd op de relatie met God, de relatie met elkaar en de relatie met de bredere context waarin de gemeente zich bevindt (geloof, gemeenschap en getuigenis). Wat claimt NCLS nu eigenlijk met het profiel dat zij aanbiedt? NCLS stelt dat er sterke aanwijzingen zijn voor vitaliteit wanneer:

- a) meer leden en bezoekers groeien in geloof (kernkwaliteit *geloof*)
- b) meer leden en bezoekers regelmatig geïnspireerd worden in de erediensten en vieringen (kernkwaliteit *eredienst*)
- c) meer leden en bezoekers een sterker besef van bij de gemeenschap horen hebben dan eerder (kernkwaliteit *gemeenschapsbesef*)
- d) meer leden en bezoekers toegewijd zijn aan de visie van de gemeente (kernkwaliteit *visie*)
- e) meer leden en bezoekers hun door God gegeven gaven en talenten inzetten (kernkwaliteit *leiderschap*)
- f) de gemeente meer openheid toont voor vernieuwing en experimenteren (kernkwaliteit *vernieuwing*)
- g) de gemeente meer aandacht schenkt aan de ondersteuning van en zorg voor mensen in de gemeenschap (kernkwaliteit *dienstbetoon*)
- h) meer leden en bezoekers anderen uitnodigen om deel te nemen aan de diensten en vieringen (kernkwaliteit *getuigenis*)
- i) meer leden en bezoekers contact opnemen met mensen die de gemeente verlaten hebben, hen ondersteunen die een gemeente zoeken of

de mensen helpen vertrouwd te raken met de gemeente (kernkwaliteit integratie).

Wat wil NCLS niet claimen: dat de uitkomst van een profiel causale verbanden aan zou tonen tussen allerlei variabelen. Het profiel wordt gepresenteerd als een spiegelbeeld, een reflectie van het beeld dat bij leden en bezoekers aanwezig is en een bepaalde indruk heeft gegeven. Dit spiegelbeeld moet vervolgens van eigen taal en betekenis voorzien worden. NCLS biedt door middel van haar literatuur mogelijkheden aan om tot vervolprocessen te komen die de gemeente kunnen helpen om het profiel te gebruiken voor de ontwikkeling van gemeentelijke visie en beleid (Bellamy, 2006). De databases die NCLS in de afgelopen 20 jaar heeft opgebouwd door de verschillende grote onderzoeken zijn indrukwekkend van omvang. Het onderzoek is niet gebaseerd op de grote succesverhalen van de bekende megakerken maar op statistisch verantwoorde methodologie. Hierbij wordt de complexiteit van de lokale gemeente niet als irrelevant van tafel geveegd maar juist betrokken op de analyse van factoren die met vitaliteit verband houden. NCLS Research is zich bewust van de eenzijdigheid van kwantificerend onderzoek, tegelijkertijd zijn de risico's hiervan kleiner dan die men loopt in kleinschalige kwalitatieve projecten (Kaldor, 1997).

4. Slotbeschouwing en vragen

In vergelijking met bijvoorbeeld natuurlijke gemeenteontwikkeling (NGO) van Schwarz (ook in de nieuwe vormgeving van recentere datum) is het profiel dat NCLS afgeeft aan gemeenten opener van aard. Het biedt ruimte om meer contextuele factoren te betrekken bij analyses en is in verhouding ook minder normatief geladen dan NGO. In die zin is het *Church Life Profile* van NCLS geen actie-model, maar een eerste stap op weg naar verantwoorde beleidsvoering in de gemeente. NCLS heeft met haar profiel gevoel voor agogische en procesvragen die voortkomen uit analyses. Het profiel maakt een noodzakelijke balans tussen *ecclesialiteit* (focus op kerkmodellen, ecclesiologie, traditie) en *contextualiteit* (focus op bredere context, samenleving en cultuur) mogelijk en stimuleert deze. De plaatselijke complexiteit kan in kaart gebracht worden en kan op deze wijze dienstig zijn voor de manier waarop de lokale

kerkelijke gemeente zich kan en wil verbinden met de omgeving waarin zij zich bevindt. De deelname van grote groepen respondenten maakt het werken met het profiel aantrekkelijk. In mijn eigen onderzoek waarin ik de bruikbaarheid van het profiel voor de Nederlandse context bestudeer, hebben inmiddels 8 gemeenten hun medewerking verleend met ongeveer 2500 respondenten in totaal. Op dit moment worden de data uitgewerkt en vergeleken. Ik zie uit naar het moment van publicatie in 2012. Spannend is de vraag of het profiel daadwerkelijk voldoende contextuele spankracht heeft om tot inspirerende resultaten te leiden voor gemeenten en hen te helpen bij de ontwikkeling van visie en beleid. Boeiend zijn ook de vragen naar de theologische aannames onder het analysemodel en het profiel. De concepten (bijv. geloof, gemeenschap en getuigenis/dienst) lijken enerzijds een bepaalde neutraliteit te weerspiegelen waar men veel kanten mee op kan, terwijl anderzijds gebruikte terminologie soms sterk evangelicaal gekleurd is. In de Australische context heeft dit gegeven de RK kerk er niet van weerhouden op omvangrijke schaal deel te nemen aan onderzoek door NCLS. Vragen zijn er ook met betrekking tot het begrip 'vitaliteit'. Wat is nu precies de lading van dit begrip. Die vraag kan overigens breder gesteld worden. Hier zou een duidelijker theologisch 'narratief' zeker op zijn plek zijn. Vooralsnog verdient NCLS en het door haar onderzoek ontwikkelde profiel serieuze aandacht. De komende tijd zal blijken in hoeverre het profiel in een breder kader benut kan worden.

1. De organisatie, NCLS Research is het meest bekend van haar vijfjaarlijkse survey in Australië, maar houdt zich bezig met een groter aanbod van onderzoek op het gebied van kerk en samenleving in de Australische context.

2. Vgl. www.ncls.org.au.

3. Voor een inhoudelijke analyse van deze geschiedenis verwijs ik naar een artikel dat binnenkort verschijnt in een internationaal journal. (International Journal for the Study of the Christian Church).

4. J. Bellamy (ed.), *Enriching Church Life. A Practical Guide for Local Churches*. (Adelaide, 2006).

5. Het Evangelie van Johannes speelt een belangrijke rol in de theologische fundering van het onderzoek. Op een DVD die bij het handboek *Enriching Church Life* hoort, werkt NCLS met de volgende teksten: Johannes. 4,11; 6,35; 8,12; 14,6; 11,25. In al deze teksten vinden we 'Ik ben' uitspraken van Jezus.

Literatuur

Bellamy, J. *Enriching Church Life. A Practical Guide For Local Churches*. Adelaide: Openbook, 2006.

Brouwer, R. *Geloven in gemeenschap. Het verhaal van een protestantse geloofsgemeenschap*. Kampen: Kok, 2009.

Brouwer, R. (ed.). *Levend Lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*. Kampen: Kok, 2007.

Carroll, J.W. (et.al.). *A Handbook for Congregational Studies*. Nashville: Abingdon, 1986).

Erwich, R. *Missional Churches: identical global 'plants' or locally grown 'flowers'?* Christian A. Schwarz 'Natural Church Development' revisited. In: *Journal of European Baptist Studies* (Vol.2.3). Prague: IBTS, 2002.

Erwich, R. *Veelkleurig Verlangen. Wegen van missionair gemeente –zijn*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2008.

Kaldor, P. (ed.), *First Look in the Mirror. Initial Findings of the 1991 National Church Life Survey*. Homebush West: Anzea, 1992.

Kaldor, P. (ed.), *Shaping a Future. Characteristics of Vital Congregations*. Adelaide: Openbook, 1997.

Kaldor, P. (ed.), *Taking Stock. A profile of Australian Church Attendees*. Adelaide: Openbook, 1999.

Kaldor, P. (ed.), *Winds of Change. The experience of Church in a Changing Australia*. Homebush West: Anzea, 1994.

Roest, H. de, *En de wind steekt op! Kleine ecclesiologie van de hoop*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2005.

ARTIKEL

Vernieuwing in een protestantse gemeente in Friesland

Hessel Veldhuis

De protestantse gemeente Oudega (W) ca is een plattelandsgemeente in de Friese Zuidwesthoek. (W staat voor de gemeente Wymbritseradeel, er zijn nog 2 Oudega's in Friesland. Ca is cum annexis, latijn voor 'wat erbij hoort'.) De gemeente bestaat uit zeven

dorpen met elk een kerk. De dorpen kennen een rijk verenigingsleven. De kerk moet haar plaats in de samenleving bevechten. Het is niet (meer) vanzelfsprekend dat de kerk op de eerste plaats komt. Bijna alle inwoners zijn lid van de kerk en ontvangen het kerkblad 'Bân en Bining'.

Sinds lange tijd vormt Oudega een combinatie met Idzega en Sandfirden. In 1979 zijn de dorpen Wolsum, Blauwhuis, Greonterp en Westhem eraan toegevoegd. In deze tijd was er nog sprake van een Gereformeerde Kerk en een Hervormde Gemeente. Na een jarenlange samenwerking van beide kerkgenootschappen is er op de gezamenlijke kerkenraadsvergadering d.d. 21 november 1991 de conventie ondertekend onder de naam Hervormd-Gereformeerde Federatie Oudega (W) ca. Deze federatie heeft geleid tot een fusie waarin beide gemeenten de akte hebben ondertekend op 12 november 2006 onder de nieuwe naam Protestantse Gemeente Oudega (W) ca. Alle bezittingen van beide kerken zijn samengevoegd. De gemeente telt op dit moment ongeveer 720 leden.

In 2009 is er een beleidsplan opgesteld om o.a. zichtbaar te maken waaraan de gemeente de komende jaren invulling wil geven. Eén van de aandachtspunten in deze beleidsnota is om te inventariseren waar de gemeenteleden behoefte aan hebben. Een daaraan gekoppeld punt is de wens om meer in te spelen op wat mensen beleven en denken.

In de samenleving vinden veranderingen plaats, waarop de kerkenraad de komende jaren doelmatig wil inspelen. Dat is één van de belangrijkste redenen geweest om een onderzoek in te stellen naar de geloofs- en kerkbeleving onder de gemeenteleden. Belangrijke vragen hierbij zijn ondermeer:

- Hoe ervaart de gemeente momenteel het geloof en wat voor rol speelt de kerk daarin? en
- Waar zouden we ons in de toekomst op moeten richten?

Gezamenlijk hebben we dit geformuleerd in de volgende vraagstelling:
Hoe kan de kerk zo ingericht worden dat zij een inspiratiebron kan zijn voor het geloof van haar leden en meer betekent voor de gemeenschap?

Met de uitkomsten van het onderzoek wil de kerkenraad de komende vijf jaren een gerichte

invulling geven aan de leiding van de gemeente. Indirect is dit onderzoek voor de leden van de gemeente een bewustwording van haar geloofs- en kerkbeleving. Met deze twee componenten is het de bedoeling om gestalte te geven aan een gemeente, die als inspiratiebron fungeert in de gemeenschap.

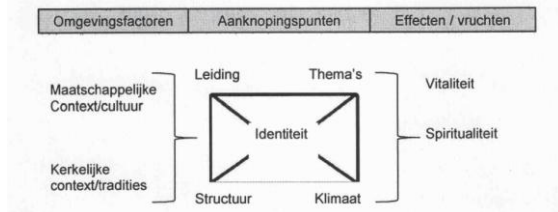
De gemeente bevindt zich op het spectrum van twee typen (uitersten) gemeenten, zoals door Jan Hendriks beschreven in zijn boekje *'Kerkvernieuwing... een uitdaging'*. Enerzijds vertoont ze nog kenmerken van een 'angstig bezorgde gemeente', anderzijds wil ze doorgroeien naar een 'vertrouwensvolle geloofsgemeenschap'. Omdat de gemeente al twee jaar vacant is, verlangt ze naar iemand die als herder en leraar sturing kan geven. Toch is er ook behoefte aan vernieuwing om inspiratievol van betekenis te zijn in de huidige samenleving.

Een beschrijving van het project

De kerkenraad wil inzicht krijgen in de kerk- en geloofsbeleving van de gemeenteleden omdat zij behoefte heeft aan informatie, die nodig is om voor de komende jaren nieuw beleid te kunnen maken. Er is daartoe een inventariserend onderzoek uitgevoerd. Essentieel hierbij was dat geloofs- en kerkbeleving in beeld werden gebracht. Wij hebben ervoor gekozen de geloofs- en kerkbeelden hoofdzakelijk te inventariseren met behulp van kwalitatief onderzoek waarbij de methode van Appreciative Inquiry (AI) ingezet is. AI is de weg van het waarderen onderzoek of van het waarderen opbouwen. AI richt zich voornamelijk op de inzet van positieve verhalen als voertuig voor verandering. Hiervoor is gekozen omdat na het introductiegesprek met een delegatie van de kerkenraad de indruk werd verkregen dat er weinig gesprekken binnen gemeente en kerkenraad plaatsvonden over kerk-zijn en geloof en de beleving hiervan.

In het boek *'Verlangen en vertrouwen'* presenteert Jan Hendriks een model waarbinnen vijf factoren worden genoemd die het functioneren van de gemeente bepalen:

identiteit, doelen en taken, leiding, klimaat en structuur. Deze vijf factoren zijn van invloed op de gewenste effecten of vruchten van de gemeente en vinden hun wortels in de maatschappelijke en godsdienstige ontwikkelingen waarin de gemeente zich bevindt. Tijdens het onderzoek is dit model gevolgd.

Tijdens een workshop met de kerkenraad hebben we met behulp van de SWOT-methode zicht gekregen op de sterkten en kansen maar vooral ook op de blinde vlekken op de verschillende handelingsvelden van de gemeente: kerkdienst/liturgie, diaconie / pastoraat, leren volwassenen, kinderen/jeugd, bestuur/beheer en boodschap voor buiten. De analyse leverde vervolgens inzichten op over de balans op de vijf factoren die het functioneren van een gemeente bepalen. Om inzicht te verkrijgen over toekomstbeelden van de gemeente konden de kerkenraadsleden, als onderdeel van het onderzoek kiezen uit een groot aantal foto's op A4-formaat, hierop stonden afbeeldingen van bijvoorbeeld een groep mensen van verschillende nationaliteiten, kinderhandje vastgehouden door volwassenhand, een of meerdere biddende personen, enz. Hierbij werd gevraagd of de kerkenraadsleden de foto wilde kiezen die dichtbij de verbeelding stond van hun 'droomgemeente'. Een droom verbeeldt een verlangen, maar geeft ook inzichten in wat niet aanwezig is in een gemeente.

Voor de gemeenteavonden zijn de uitkomsten van de workshop met de kerkenraad vertaald naar provocatieve stellingen. Op deze avonden is door gemeenteleden gesproken met de voeten, waarbij een keus kon worden gemaakt uit twee alternatieven, ja of nee. Door de provocatieve stellingen kwam de discussie tussen gemeenteleden goed op gang en konden we een beeld krijgen van de gewenste veranderingen in de gemeente.

Wij noemen hier enkele stellingen die tijdens de gemeenteavonden werden gebruikt:

1. De kerk moet zich aanpassen aan haar omgeving en de cultuur om haar heen.
2. In gevallen van tekort aan mankracht of middelen, kunnen wij beter kiezen voor één doelgroep.
3. In het samenwerkingsproces heeft elk dorp zijn eigen stem.
4. Zondag is de dag waarop ik en mijn gezin even tot rust komen bij God.

Het zicht op de handelingsvelden is vervolgens verdiept met behulp van vragen die betrekking hebben op de relatie met God (mystiek), de relatie onderling (koinonia) en de relatie met de mensen om je heen (diakonia). Om een beeld te krijgen van de geloofsbeleving is voor een schrijfpdracht gekozen waarbij werd verzocht antwoord te geven op de vraag wanneer God voor het laatst werd ervaren en op welke manier men door het geloof werd geïnspireerd. Uit deze 'geloofsbrieven', zoals we ze hebben genoemd, spraken de diepere zielenroerselen van gemeenteleden. Deze waren erg waardevol voor ons onderzoek.

Tijdens rondetafelgesprekken zijn groepen mensen behorend tot dezelfde leeftijdscategorie met elkaar in gesprek gebracht. Zo is er gesproken met de jeugd in de leeftijd van 12-18 en 19-25, evenals met mensen in de leeftijd van 30-50 jaar, het zogenaamde 'gat in de kerk'. Het doel van deze gesprekken was om inzicht te verkrijgen over hoe de kerk kan worden ingericht om spiritueler te zijn voor haar gemeenschap. Het verraste ons hoe open en eerlijk de gesprekken werden gevoerd. Er ontstond een kameraadschappelijke vorm van herkenning, waarin het verlangen werd uitgesproken naar meer van dit soort gesprekken. Daarnaast is een tiental straatinterviews gehouden waarin dorpsbewoners, gemeenteleden en niet gemeenteleden, zijn bevraagd op hun manier van geloofs- en kerkbeleving. De gesprekken richtten zich voornamelijk op spirituele opbouw van de geïnterviewde en zijn/haar betrokkenheid bij de gemeente.

Om aanvullende informatie te verkrijgen onder de jeugd is via internet een enquête uitgezet waarin naar de geloofsbeleving, activiteiten en betrokkenheid is gevraagd. De vragenlijst is uitgezet onder 26 jongeren in de leeftijd van 12 tot 25 jaar. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat het beeld rondom Jezus los is komen te staan van Zijn Goddelijk Persoon.

De belangrijkste resultaten, gekaderd in de genoemde vijf factoren

1. Identiteit

- De fusie van hervormde en gereformeerde kerken in het verleden heeft veel invloed gehad op het geloof van volwassenen en jeugd. Dit kwam op elke gemeenteavond ter sprake. Ook tijdens enkele straatinterviews werd dit ongevraagd te berde gebracht.
- Er heeft een verschuiving plaatsgevonden van een mystieke ontmoeting met God naar een zoektocht naar identiteit en religie.
- De afzonderlijke gemeenten hadden een eigen cultuur en relevantie binnen de gemeenschap van het dorp. Tegelijk is er de kerkverlating en individualisering van de samenleving, vooral in de leeftijdscategorie van 13 tot 50 jaar. Dit uit zich binnen de gemeente onder meer door de afname van het aantal actieve kerkleden en het moeilijker vervullen van vacatures.

2. Doelen en taken

- De gemeente heeft haar focus en identiteit niet helder meer voor ogen. In de samenleving van Oudega is de kerk niet langer meer het centrale punt. Het is belangrijk dat deze heroriëntatie er ook daadwerkelijk komt en deze kan vooral gevonden worden in de horizontale relaties, de intermenselijke relaties. De gemeente zal dus moeten herontdekken waarom zij een christelijke gemeenschap is, wat is de betekenis van de Bron.
- De thema's en doelen uit de nota "Beleid en Visie" (het beleidsplan uit 2009) blijken niet voldoende helder te zijn en niet voldoende aan te sluiten bij de behoeften van individuele gemeenteleden. Ook is gebleken dat gemeenteleden zich niet heel erg betrokken voelen bij zaken die met de kerk te maken hebben. De kerk is vooral een instituut, dat beschikbaar moet zijn wanneer dit nodig is.

3. Leiding

- De manier van leiding geven is gericht op besturing en beheersing en er wordt voornamelijk "op de winkel gepast". Het leiden lijkt een dienend karakter te hebben, maar kan veel breder in de gemeente gedelegeerd worden. Er is op dit moment geen echte leider.

4. Klimaat

- Het geestelijke in de pastorale zorg verdient aandacht. Er is voldoende respect

voor de mensen onderling en bij nood staat men voor elkaar klaar. Gemeenteleden worden gerespecteerd en gezien. Bij pastorale nood zijn er kerkenraadsleden beschikbaar om bijstand te bieden. Toch is er verlegenheid met bepaalde groepen in de gemeente, de jeugd en de generatie tot plm. 50 jaar. De geografische structuur draagt hieraan bij.

- Ook is er een bepaalde angst zichtbaar voor verandering, vernieuwing en voor het onbekende. Dit uit zich vooral in opmerkingen als: "dit werkt bij ons toch niet". Wel is er behoefte aan onderwijs, toerusting en leiding

5. Structuur

- In de gemeente kent men een platte en conciliaire structuur. Er wordt breed overleg over allerlei zaken gevoerd. Hierdoor komt de focus op het heden te liggen en niet op de toekomst.
- De wekelijkse dienst wordt bezocht door een kleine betrokken kern van de gemeente. De groep van 13-50 jaar is hier nauwelijks bij betrokken. De mensen boven de 60 jaar zijn de bezoekers van de diensten. Zij zijn tevreden over de huidige diensten. De generatie hieronder mist niets in de kerkdienst, maar geeft wel aan dat de kerk onvoldoende de aansluiting maakt met de cultuur waarin zij staan.

Conclusie en aanbevelingen

De protestantse gemeente Oudega (W) ca kan de vergelijking doorstaan met het generieke beeld van de protestantse kerk. De maatschappelijke ontwikkelingen zijn ook aan deze gemeente niet voorbij gegaan. De gevolgen hiervan zijn zichtbaar op het gebied van kerkverlating, de afname van het aantal actieve kerkleden, het zogenaamde 'gat in de kerk' van de generatie 30-50 jaar is zichtbaar en er is een verlegenheid met de jongeren van de gemeente. Het samengaan van verschillende dorpen betekende niet in alle opzichten een positief resultaat, omdat de verschillende dorpen een eigen cultuur, geloofsbeleving en gewoonten hebben.

Daarnaast is de kerk in Oudega in de positie geraakt waarin zij op dezelfde hoogte staat als andere (culturele) verenigingen en stichtingen. Weliswaar heeft de kerkenraad in 2009 een nieuw beleidsplan opgesteld voor de gemeente, maar dit kent nog te weinig aansluiting met de gemeente en kan in principe van toepassing

zijn op iedere willekeurige protestantse gemeente. Ook vindt de kerkenraad het lastig om aan het pastoraat, jeugd, leren en vieren, zoals het verwoord staat in het beleidsplan, concrete invulling te geven.

Uit het onderzoek blijkt dat er binnen de gemeente te weinig vorm wordt gegeven aan geestelijk leiderschap. De kerkenraad kan

hierin als bruggenbouwer fungeren. Wel dient de kerkenraad zich bewust te zijn dat ze een voorbeeldrol heeft naar de gemeente. De kerkenraad kan pas een inspiratiebron zijn als zij zelf ook leeft en werkt vanuit de Bron. Het Woord dient hierin het vertrekpunt te zijn van de activiteiten die de kerkenraad onderneemt.

Wil de kerk een inspiratiebron zijn voor de gemeente, dan dient er extra aandacht te zijn voor het gebedsleven in de gemeente en voor het gebruik van de Bijbel, als voedingsbodem voor de spiritualiteit van de kerkenraad en gemeenteleden. De kerkenraad mag als leiding hierin voorgaan in de gemeente en een voorbeeld zijn voor haar leden.

De kern van gemeente-zijn dient verlevendigd te worden. De communis opinio luidt *“constitutief voor kerk-zijn is gehoor geven aan de ‘Stem van de Roepende’ en zo de gemeenschap zoeken met Hem, met elkaar en de wereld”*. De drie dimensies, omgang met God, gemeenschap en dienstbaarheid aan mens en samenleving, hangen met elkaar samen, vormen een systeem en dienen in elk handelingsveld tot hun recht te komen.

De gemeente dient op zoek te gaan naar haar missie en identiteit. Waarom bestaat de gemeente, wat is de waarde voor haar leden en voor de samenleving. De uitkomsten van de gemeenteavonden kunnen als uitgangspunt dienen voor het gesprek. De dialoog is een belangrijke vorm om alle groepen in de gemeente te betrekken in de missie van de gemeente.

Verschillende groepen in de gemeente, zoals de jeugd en de randkerkelijken, hebben de behoefte dat het Bijbelse verhaal verbonden wordt met hun eigen verhaal. Op deze manier kan er herkenning zijn in de boodschap van de Bijbel en kan die boodschap waarde hebben voor het leven van alledag. De geloofsbrieven en rondetafelgesprekken kunnen aanknopingspunten zijn om in gesprek te gaan met gemeenteleden. Zij kunnen als brug fungeren naar het spreken van ziel tot ziel, waarbij God ervaren kan worden.

Tot slot

De weg van het waarderend onderzoek (AI) heeft zich bij dit project bewezen. De keuze om het project met een positieve benadering in te steken heeft zijn vruchten afgeworpen. Door met toepasbare werkvormen aan de slag te gaan is het goede in de gemeente opgeroepen en heeft de gemeente zich zelf bemoedigd door het goede te beklemtonen. Er wordt in de gemeente weer gesproken over zaken die ertoe doen en over wat kerk-zijn is en inhoudt. De gemeente durft het gesprek weer aan te gaan en dat is een mooi winstpunt. De gemeente bemoedigen in haar geloof en roeping is een belangrijk criterium geweest tijdens de onderzoeksperiode.

Het onderzoek werd uitgevoerd als onderdeel van de semestertoets Gemeenteopbouw door de 3^e-jaars deeltijdstudenten van de Theologieopleiding van de Christelijke Hogeschool in Ede: Hendrine Horden-Verkade, Ronald Bouw, Esther van Aalst-Spies, Anita Vogelesang-de Lijster en Hessel Veldhuis (voor meer informatie kunt u terecht op het adres hesselveldhuis@gmail.com).

Zwevend of zwervend? Nieuwe en oude religies

Roger Weverbergh

Het is al een oude slagzin: kerkelijke religie brokkelt af en nieuwe religieuze bewegingen zijn springlevend. Het lijkt op een conclusie. De lezing van *Zwevende gelovigen* van godsdienstsocioloog Joep de Hart en van *Sacred places in modern Western culture* van Paul Post e.a.¹ laat ons toe om de slogan te relativieren. Mijn vraag bij deze lectuur is: wat betekenen deze studies voor ‘kerkgebouw’ in een moderne samenleving?

Zwevende gelovigen

In de inleiding maakt de auteur onderscheid tussen religie en spiritualiteit. Religie en spiritualiteit worden in hedendaagse literatuur als onderscheiden begrippen gehanteerd. Beiden zijn ook wel meerzinnige begrippen. Religie wordt nu verbonden met geïnstitutionaliseerde godsdienstigheid. Spiritualiteit met ervaring van een diepere of hogere werkelijkheid, met mystiek en gevoel. Je kan religies ook onderscheiden van spirituele bewegingen omdat de tegenstelling tussen transcendent en immanent een verschillend godsbeeld oplevert. Ook de culturele expressies verschillen van geritualiseerde praktijken tot hoogst individuele vormgeving. Er zijn veel meer karakteristieken waaruit verschil blijkt. De studie gaat vooral over nieuwe vormen van spiritualiteit die zich in de moderne wereld ontwikkelen.

We geven cryptisch enkele van die nieuwe strekkingen of bewegingen weer en vragen telkens weer hoezeer ze zich in de Nederlandse samenleving verspreid hebben. Op het eind van dit artikel wil ik de vraag stellen wat zij kunnen betekenen voor *kerkgebouw* in de geïnstitutionaliseerde religieuze gemeenschappen. Althans: ik doe een poging om naar een antwoord te zoeken.

Wie zoeken?

Oudere generaties, lager opgeleiden, in een minder verstedelijkte woonomgeving, blijken nog kerkbanken te vullen. Zij zijn kerkelijk actiever en rechtzinniger in de leer. Maar er is meer aan de hand in Nederland: opkomst van migrantenreligies, groei van evangelische stromingen en *ogenschijnlijke* aantrekkingskracht van alternatieve, sterk geïndividualiseerde vormen van spiritualiteit. Het kerkgebonden geloof krimpt tot kleine gemeenschappen. Echte ongelovigen vormen

nog wel een minderheid. Secularisatie komt eigenlijk neer op individualisering. Moderne mensen willen ook op het religieuze terrein zelfontplooiing. Daarbij primeert het zoekgedrag van individuen die zelf hun levensbeschouwelijk pakketje samenstellen met twee belangrijke kenmerken: het ziet er vaak esoterisch uit en het klinkt ook holistisch: alles hangt met alles samen. Er is een diepere werkelijkheid die boven en onder de empirische realiteit aanwezig is. Uitingen daarvan zijn bijv. de parareligies met workshops, bezinningscentra, holistische cursusleiders, mediums en therapeuten gericht op individuele behandelingen. Men schat dat er landelijk jaarlijks ongeveer 2000 beurzen plaatsvinden met als hoogtepunt de Para Visie Beurs in Ahoy waar onder een aantal tweedaagse manifestaties vele duizenden bezoekers komen. In Nederland komen soms duizenden belangstellenden bij festivals of manifestaties in het alternatieve spirituele milieu. Zes procent van de Nederlanders zegt wel eens een beurs, manifestatie of grote bijeenkomst van spiritualiteit te bezoeken. Acht procent nam ooit deel aan een cursus, 12% aan een gespreksgroep. Daartegenover staat natuurlijk dat in de meer dan 3000 plaatselijke gemeenschappen wekelijks nog zo'n 2 miljoen kerksen samenkomen. De klassieke kerken in Nederland bevinden zich in zwaar weer. De Protestantse Kerk van Nederland verloor in de laatste veertig jaar de helft van haar leden. De Rooms-Katholieke Kerk verminderde met 16%. Het percentage van regelmatige kerkgangers is gedaald van 50 naar 16%. De praktiserende gelovigen zijn gemiddeld vergrijsd. Maar hoe belangrijk is die nieuwe spiritualiteit? Heeft het holistische milieu betere papieren voor de toekomst dan de oude volkskerken, vraagt De Hart zich af. Hij constateert dat, hoewel de leeftijdscategorieën

wel ietwat jonger ogen, maar dan toch slechts een generatie jonger is dan de kerkelijke. Uit de cijfers van het onderzoek *Culturele veranderingen in Nederland* blijkt dat spiritueel-esoterische interesses niet zo wijd verbreid zijn als men soms denkt.

En kerkopbouw

De betekenis van de ontwikkelingen van religie naar spiritualiteit voor kerkopbouw binnen de kerken in het Westen is groter dan de empirische gegevens rond de nieuwe spirituele bewegingen te kennen geven. Kerkgebonden religiositeit en spiritualiteit gaat nog wel over veel grotere groepen en aantallen dan de nieuwere bewegingen. Maar ook het religieuze gedrag van de leden van de traditionele kerken is vrij zwevend geworden. Ook binnen de kerken is spiritualiteit los gekomen van traditionele beddingen, theologische doctrines, private vroomheid en godsdienstige gemeenschappen. Spiritualiteit krijgt een voluntaristisch, pragmatisch, zelfbewust en relativistisch karakter. Maar ook hier past een genuanceerd beeld. De kleinere protestantse kerken blijven vasthouden aan hun traditionele geloofsovertuiging. Ook binnen de Rooms-Katholieke Kerk is er duidelijk een groep (en niet enkel van ouderen) die terugkeert naar traditionele overtuigingen en praktijken.

Toch leert deze studie dat het *zoekgedrag* van moderne, geëmancipeerde burgers een belangrijk element is waarmee kerkopbouw rekening moet houden.

Sacred places

Deze reader geeft een brede waaier van veranderingen in het religieuze landschap van de hedendaagse wereld. Vanaf de zestiger jaren in de vorige eeuw is er veel veranderd. Kerken werden gesloten. Men verwacht dat in de komende tien jaar nog zo'n 1200 kerken hun deuren zullen sluiten. Dat is 25% van het huidige aantal. De studie geeft wel aan dat moderne mensen het vacuüm dat door het verdwijnen van traditionele godsdiensten probeert op te vullen met nieuwe vormen van religiositeit. De titel *Sacred places* doelt op een waaier van nieuwe vormen van spirituele gedragingen en daarmee corresponderend zoekgedrag. De studie start met een theoretische beschrijving van deze veranderingen door Paul Post, Alex Stock en Thomas Quartier en gaat vervolgens met een

groot aantal casestudies illustreren hoe breed en divers deze ontwikkeling in het religieuze landschap wereldwijd is.

Beide studies - Zwevende gelovigen en Sacred places - kunnen als aanvullend beschouwd worden. Opnieuw: wat betekenen ze voor *kerkopbouw*? Kunnen wij uit die verbazende creativiteit en diversiteit iets leren voor kerkelijke geloofsgemeenschappen en hun spirituele ontwikkeling?

Basale sacraliteit

In de studie hebben de auteurs de triade: plaats/ruimte, rituelen en religie op elkaar betrokken. Zij zien dat *basale sacraliteit* aan betekenis gewonnen heeft. Daarbij zien zij de tendens vorm krijgen dat de symbolische dimensie en rituele praktijken verbonden worden met natuur (bijv. bomen), tuinen, licht en zon en aarde. Ook gedachtenis van overledenen wordt meer en meer een cultureel gegeven, verbonden met plaatsen, ruimtes met sacrale betekenis. Daarbij worden monumentale expressies heel belangrijk als visuele aantrekkingspolen voor een nieuwe beleving van het sacrale. Dat wordt duidelijk in *stilteplaatsen*, speciale monumenten die de herinnering oproepen, en moderne kerkarchitectuur. Rituele plekken als memoria kunnen ook protest oproepen. En tenslotte geeft de studie ook zicht op het fluïde van sacrale vormen en expressies in musea, tempels, kerken en kapellen. Sommige auteurs wijzen op de relatie museum-kerken. Er zijn allerlei hybride, vloeiende overgangen tussen traditionele en nieuwere beleving van sacraliteit.

Case studies

Wat me opvalt in de grote waaier van beschrijvingen is een aantal uitersten. Zij gaan over uiterst moderne vormgeving zoals bijv. de Petrus en Pauluskerk van Maassluis, de Rothko Chapel in Houston, tot bijv. de kathedraalheuvel in Erfurt met haar romaans-gothische vormgeving en een voorgeschiedenis vanuit de vroegere middeleeuwen. Ook voorbeelden van sacrale plekken, verbonden aan de gedachtenis van overledenen worden beschreven: in een bos, een tuin, een stuk heidegrond waar begrafenissen hebben plaatsgevonden. Zelfs modern heidendom (met goden en heksen...) met hun wereldwijde betrokkenheid via cyberspace wordt als moderne variant van sacrale mogelijkheden

beschreven. Het zijn *technopagans*, een nieuw soort spiritualiteit verbonden met moderne communicatietechniek.

Opnieuw: en kerkopbouw?

Het boek geeft grote aandacht aan het *memento* van overledenen en de grote inventiviteit en creativiteit dienaangaande. Zo bijv. *Ground Zero* in New York toont hoezeer een plek een sacrale betekenis en functie kan vervullen. Wie pastorale inspiratie wil opdoen voor nieuwe spirituele of religieuze vormgeving vindt in dit werk voorbeelden die interessant zijn. Maar opnieuw valt mij op hoezeer het *zwevend* karakter van de spirituele ervaringen kenmerkend is voor heel dit proces van opnieuw uitvinden van religieuze beweging in de geest van moderne mensen. Wellicht vraagt het om een intens proces van herbezinning over onze kerkelijke gebruiken en identiteit in verbinding met de zoekende spiritualiteit van moderne mensen. Hoe kan een geloofsgemeenschap haar religie van het boek

verbinden met dit zoekwerk? Ik kan slechts de vraag stellen. Kerken hebben gebouwen met religieuze en spirituele betekenis. Ook daar zijn museale aspecten aanwezig. Zij herinneren aan de oeroude tradities en boeien toeristische bezoekers die nauwelijks nog weet hebben van de verbeeldingen van de godsdienst van het boek. Toch tonen de vele stoeten, processies van toeristen op bezoek in monumentale kerken hoezeer mensen op zoek zijn naar betekenissen van hun vrije tijd en leven. De culturele artefacten blijven intrigeren en verwijzen naar mysteries.

E-mailadres van Roger Weverbergh:
roger.weverbergh@telenet.be

1. Joep de Hart, *Zwevende gelovigen, Oude religie en nieuwe spiritualiteit*. Amsterdam, 2011 en: Paul Post, Arie L. Molendijk & Justin E.A. Kroesen (eds.), *Sacred places in modern Western culture* Leuven-Paris-Walpole, 2011.

VERSLAG

Impressie WKO-studiedag 29 september 2011

Jodien van Ark

Het was een spannende opzet, die de voorbereiders hadden bedacht: Het thema 'schaalvergroting' zou worden opgediend via de methode van Waarderend Organiseren (AI), waar zojuist het werkboek van is uitgekomen¹.

Die methode, die ook onder kerkelijke opbouwwerkers opmerkelijk veel weerklank vindt, gaat uit van de positieve krachten in het bestaande en probeert vandaaruit veranderingen tot stand te brengen. De centrale uitspraak *Alles wat aandacht krijgt, groeit* is een aanbeveling om niet te blijven steken in dat wat minder wordt en lastig is, maar de aandacht te richten op dat wat energie geeft en al aanwezig is.

Schaalvergroting

De zeventien aanwezigen hadden allen (veel) ervaring opgedaan met het begeleiden van schaalvergroting. Dat is eigenlijk een eufemistische benaming voor fusie en ruzie. Voor irritatie en frustratie. Voor afbraak en verlies.

Oh nee: we gaan het deze dag niet benaderen vanuit de negatieve kant, maar zoeken naar de kracht voor vernieuwing die erin aanwezig is en vooral: naar de wijze waarop de opbouwwerker/begeleider dat kan bevorderen.

Uitvergrooten van de kansen in vier slagen

Dat betekende dat we, na een korte inleiding van de voorbereiders, in tweetallen ruim de tijd

kregen om elkaar te vertellen welke situatie(s) we hebben meegemaakt en op welke momenten we voelden dat er energie ging stromen, allereerst bij onszelf en de doorwerking op het schaalvergrotingstraject.

Dat was de eerste slag in Waarderend Organiseren: neem de tijd, denk niet te snel dat je elkaar snapt, vraag door en laat de situatie oplichten.

Die laatste donderdag van september was een zonovergoten dag, dus er lichte veel op in de tweetallen die buiten op de stoep van de Bergkerk in Amersfoort hun verhaal uitwerkten.

De tweede slag bestond uit het samenvoegen van twee tweetallen tot een viertal en elkaar de vier verhalen vertellen, maar nu via degene die het net aangehoord had. Opnieuw rustig de tijd én de opdracht om de werkzame factoren voor succes die uit de vier verhalen naar boven komen, op een flap te schrijven.

Na de lunch liepen we gezamenlijk langs de flappen, die *Muur van Wonderen* heet en deed de gespreksleider al doende voor hoe je bij AI vooral luistert, doorvraagt, concretiseert en daarmee de kernen van succes naar boven haalt.

De laatste ronde (de vierde slag van AI) voerden we in een plenaire bijeenkomst uit: *Wat zijn de conclusies en hoe brengen we het op een algemener theoretisch plan?*

Kracht van begeleiding

Op de muur verschenen in de derde slag mooie typeringen van de krachtige momenten in de begeleiding van een schaalvergroting, direct ontleend aan praktijksituaties. Ik vat ze in twee rollen samen:

1. **Verbindingsofficier** die proces begeleidt: aandachtig luisterend, ruimte en tijd nemen en claimen, trage vragen stellen, talenten opsporen, stilstaan bij geloofsbronnen en die inzetten.
2. **Aanjager** die buiten de bestaande kaders helpt kijken, die mensen uit de groef haalt, patronen opschudt, op het andere been zet, creativiteit inbrengt, eigen invallen benut, op visieniveau intervineert.

Waartoe?

Die twee rollen zijn erop gericht om mensen subject van hun eigen proces te maken; van slachtoffergedrag naar verantwoordelijkheid nemen. Maar direct daarbij werd aangetekend dat het juist ingewikkeld is als het een opgelegde schaalvergroting is, waar anderen (de bisschop, de classis) subject van de verandering zijn.

En dat bracht ons in de laatste fase tot de vraag: hoe werkt de positieve insteek van AI op een proces dat opgelegd wordt? Kunnen mensen ook subject zijn als ze slachtoffer zijn en wat doe je dan als begeleider?

De laatste, verlossende woorden in de vierde slag kwamen van Chris 't Mannetje, die benadrukte dat AI niet de negatieve gevoelens en ervaringen negeert, maar door erbij stil te staan probeert verder te komen dan het slachtoffergevoel.

Tot slot

Het was mooi te zien dat de methode bracht wat de inhoud wilde aanreiken: trage vragen stellen, stilstaan bij eigen kracht en geloof en zo stimuleren tot draagkracht voor verandering.

De laatste fase, de verbinding met de theorie kwam, ook vanwege tijdgebrek niet helemaal uit de verf, maar ik ben benieuwd naar de continuïteit story van 'Waarderend Organiseren' in een kerkelijke context. Dank aan de zorgvuldige begeleiding van Hans Jonker, Carla Berbée en Chris 't Mannetje.

1. Het waarderend werkboek, appreciative inquiry in de praktijk, Robbert Masselink en Jelmer IJbema, Gelling publishing, Nieuwerkerk aan de IJssel, 201

Boekpresentatie Meer dan hout en steen

Egbert van der Stouw

Op woensdag 21 september, de eerste dag van de herfsttijd, spoedde ik mij te voet naar het museum *Speelklok* in de middeleeuwse Buurkerk in hartje Utrecht, om aanwezig te zijn bij de presentatie van *Meer dan hout en steen*; handboek voor sluiting en herbestemming van kerkgebouwen.

Vóór de officiële overhandiging van de eerste exemplaren van dit handboek aan *hoge vertegenwoordigers* van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en de Protestantse Kerk in Nederland, werden de aanwezigen vergast op een aantal boeiende verhalen, waarin het onderwerp van dit handboek van verschillende kanten werd belicht. Allereerst was daar de *wandeling* langs het - deels afgestoten en/of herbestemde - *hout en steen* van de katholieke parochie en protestantse gemeente van Bergen op Zoom. Voorbeelden van herbestemming zijn een stadsschouwburg en een wijkcentrum/peuterspeelzaal in voormalige kerkgebouwen, maar ook het gebruik als inloophuis van de geloofsgemeenschap en de verhuur van een gebouw aan een Chinese gemeente. In het verhaal van de pastoor en de dominee kwam onder andere naar voren dat de burgerlijke overheid voor beide kerkgenootschappen in deze materie een belangrijke gesprekspartner is geweest en nog steeds is.

Het belang van dat laatste werd krachtig onderstreept in de volgende presentatie van Alice Gut, restauratiedeskundige van de gemeente Utrecht en adviseur voor de onderhoudssubsidieregeling van deze gemeente voor kerkgebouwen die gemeentelijk monument zijn. De gemeente Utrecht voert een proactief beleid ten aanzien van het behoud van religieus erfgoed in de stad. Aan het eind van haar boeiende verhaal gaf ze de aanwezigen een aantal belangrijke tips mee, waaronder:

- maak als kerken gebruik van bestaande kennis en informatie (zie bijvoorbeeld www.herbestemming.nu);
- benut handreikingen van overheidsinstanties als de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed;
- laat je als kerken betrekken bij gebiedsontwikkeling in de wijk.

In het aansluitende gesprek met *de zaal* werd onder andere opgemerkt dat *voortgaand gebruik* van kerkgebouwen door geloofsgemeenschappen de meeste garantie biedt op het duurzaam behoud van religieus erfgoed. Ook werd erop gewezen dat lang niet alle gemeentelijke overheden zo proactief zijn als de gemeente Utrecht. Een lid van de Taskforce Religieus Erfgoed benadrukte een *vroegtijdig partnerschap* tussen kerk en overheid in het geval van dreigende kerksluiting.

Na alle *hout en steen* was het tijd geworden voor een muzikaal en gezongen intermezzo. De titel van het handboek is immers ontleend aan een speciaal rond deze thematiek geschreven *troostlied* van de Friese dichter Willem Abma, waarin de regel: ... *de kerk is meer dan hout en steen*. Het refrein van dit lied probeert aan te geven waar het ten diepste om gaat: *Is dit ons huis niet meer, wees, Heer, ons onderkomen, een toevlucht zonder schromen. Wil in ons wonen, Heer*. In dit spoor ging de laatste presentatie van deze middag verder, het verhaal van Henk de Roest rond de casestudy naar de betekenis van een kerkgebouw bij sluiting. Het onderzoeksobject was in dit geval de voormalige wijkgemeente De Hoeksteen in Zwolle, wier predikante toevallig naast mij bleek te zitten. Boeiend was de door hem beschreven antropologische onderzoeksmethode van de *photo elicitation*, waarbij gewerkt werd met door gemeenteleden gekozen/gemaakte foto's van dierbare objecten/plekken (*sacred spots*) en hun gedachten/gevoelens daarbij. De bijeenkomsten van gemeenteleden waarin deze gekozen beelden en de bijbehorende verhalen gedeeld werden, hielpen mensen in hun emoties rond het afscheid nemen van dit kerkgebouw. Henk de Roest eindigde met de stelling dat een kerksluiting het weefsel van het sociale en spirituele leven van een

geloofsgemeenschap dreigt te verwoesten. Het is daarom van groot belang dat gemeenteleden in de nieuwe geloofsgemeenschap waarbij ze zich aansluiten, iets terugvinden van de waarden die ze in *de oude* koesterden. Belangrijk is dan wel dat aan beide kanten het besef leeft: We gaan samen opnieuw beginnen! Of, in de woorden van Arjan Plaisier bij het in

ontvangst nemen van dit handboek: *Rouw in de christelijke gemeente hoeft geen einde te zijn*. Passende woorden om mee te eindigen, rond een onderwerp dat ook defaitisme kan oproepen.

Egbert van der Stouw is locatiehoofd steunpunt Midden bij de Protestantse Kerk in Nederland.

RECENSIE

Meer dan hout en steen

Jan Bus

In een tijdsgewricht waarin we zijn aangekomen in de fase dat veel kerkgebouwen afgestoten moeten worden, hebben we tot nu toe op onderdelen wel uitgaven zien verschijnen, maar nu ligt er een boek dat de pretentie heeft een *handboek* te zijn. En na lezing blijkt het dat ook te zijn. Op zich is het al een verdienste een boek samen te stellen dat praktisch alle facetten betreffende kerksluiting aan de orde laat komen. Gezien de lijst van auteurs mag je dit ook wel verwachten, maar als je bij lezing ontdekt dat er met kennis van zaken zowel wat betreft de theoretische als de praktische kanten geschreven wordt, is dit best verheugend.

De auteurs stellen zich vanaf de inleiding op als betrokken mensen en tegelijk ook mensen die niet alles weten en die zeker niet de pretentie hebben dat ieder die dit handboek gaat hanteren tot een gegarandeerd goed proces komt betreffende het sluiten van een kerkgebouw. De inleiding zet de grote lijnen helder neer, waarna Deel I een veldverkenning is en deel II aandacht besteedt aan het beleid van kerkgenootschappen en de diverse overheden, waarbij ook het gebouw als religieus erfgoed ter sprake komt, Deel III behandelt de praktische problematiek rond het sluiten van een kerkgebouw.

Over het geheel genomen passeren in deel I stuk voor stuk behartigenswaardige zaken die de ontwikkelingen die leiden tot noodzakelijke kerksluitingen kort en zakelijk beschrijven. Het aanhalen van onderzoek uit de Angelsaksische wereld heeft naar mijn gevoel weinig toegevoegde waarde. Wat wellicht wat verder uitgewerkt had kunnen worden is de groeiende ontkerkelijking onder de laagst betaalde arbeidende klasse tussen de jaren 1900 en 1940. Niettemin is het goed dat dit in dit deel ter sprake komt. Het wordt nogal eens veronachtzaamd. Veel beleidsmakers in onze kerken en zeker in de katholieke kerk laten de ontkerkelijking aanvangen in het begin van de zestiger jaren.

Terecht wordt in dit eerste deel gewezen op de missionaire opdracht van de kerken en gewaarschuwd tegen een sfeer van lauweheid, die positief onder woorden wordt gebracht in de termen inspiratie en creativiteit. Op het moment dat er cijfers worden genoemd mis ik zelf de cijfers van het KASKI t.a.v. de rooms-katholieke kerken. Wel wordt het CBS en CPB aangehaald. Over het geheel genomen is dit deel zeer verhelderend en laat het wat mij betreft maar weinig onbesproken wat bij een *veldverkenning* hoort. Alleen dit deel is al meer dan de moeite waard voor degenen die met kerksluiting te maken krijgen, waarbij van de lezer wel enige zelfreflectie wordt verwacht en basiskennis van zijn eigen kerk over de laatste honderd jaar.

Deel II begint met een duidelijke uiteenzetting over de uitgangspunten van de protestantse kerk enerzijds en van de rooms katholieke kerk anderzijds. Zij stemmen met elkaar overeen in de vraag aan de overheid om rijksmonumenten royaler te subsidiëren. Verschillend is de ruimte die er geboden wordt aan herbestemming. De Rooms-Katholieke Kerk is daar strikter in. Maar voor allen geldt dat het ook wat moet opleveren. De bijlagen met de puntenschaal is vooral interessant voor protestantse accommodaties. Misschien was het beter geweest om een gemeenschap aan te raden een programma van eisen te maken voor

een kerkcentrum, want dan zou vanzelf de vraag aan de orde komen: Wat voor een kerk willen wij zijn? Zoals deze elders in dit boek wel gesteld gaat worden. Hoofdstuk 3 van dit deel is uitstekend en voor alle gebruikers een must om te lezen. Het geeft goed de rol en regelgeving van de overheid aan. Uit eigen ervaring kan ik zeggen dat er binnen de regelgeving meer mogelijk is dan weleens gedacht wordt, maar daarvoor zijn wel goede contacten nodig. Met andere woorden zoals ook hier gesteld wordt: Zorg daarvoor zowel intern als extern.

Hoofdstuk 4 wordt zeer overzichtelijk samengevat in 4.4.5 onder het kopje *transformatie stap voor stap*. Alle punten zijn belangrijk maar niet voor elk kerkgenootschap even zwaarwegend. De Rooms-Katholieke Kerk zal anders omgaan met deze opsomming dan de Protestantse Kerk. Wat in dit hoofdstuk wel van alle kanten duidelijk wordt gemaakt is: Houd rekening met een lange looptijd zowel binnen je kerkgemeenschap als bij de overheid. Een plaatselijke kerkgemeenschap die zich goed weet de definiëren en ook breder kijkt, heeft meer kansen om zelfs in een bestaand gebouw nieuwe mogelijkheden te ontwikkelen. Verder wordt er terecht gewezen op het feit dat er naast kerkelijk onroerend goed ook kerkelijk roerend goed bestaat. Heel juist wordt verwezen naar de SKKN (Stichting Kerkelijk Kunstbezit Nederland).

Deel III beslaat de helft van het boek. Niet dat de eerste delen er niet toe doen, juist wel, maar in dit deel wordt het concreet. En dan begint het met de fundamentele vraag: *Waar toe zijn wij kerk?* Ga je interen of investeren? In dit deel wordt vaak gesproken over samengaan of fuseren, maar vanuit het bedrijfsleven mag de les geleerd worden: Noodlijdende bedrijven samenvoegen geeft doorgaans één nieuw noodlijdend bedrijf. De casus Bergen op Zoom is een goede keuze. Communicatie: wees niet bang om het verhaal te vertellen noch aan elkaar, noch aan kerkgangers, noch aan de pers. Dit klinkt misschien logisch maar het is goed dat het hier wordt neergeschreven. De opsomming van *de belangrijkste spelers* zal voor heel wat bestuurders een oogopener zijn. Vanaf 5.4. hoor ik teveel de opbouwwerker spreken. Het is niettemin keurig in volgorde gezet, maar of het zo systematisch afgewikkeld kan worden vraag ik me af. Je kunt je hier ook

afvragen of een zichzelf respecterend bestuur niet behoort te doen wat hier staat, want als ze een projectgroep instelt weet ze het eigenlijk zelf al. Laat een projectgroep niet het wiel uitvinden. Immers: jaarrekeningen waarin onderhoud, kosten personeel enz. financieel gekwantificeerd zijn, heeft elk bestuur voor handen, maar wellicht spreek ik hier uit een praktijk waarin dit allemaal vanzelfsprekend was. Dat tijdig deskundigheid van bisdom of dienstenorganisatie geraadpleegd wordt, is ten alle tijden aan te bevelen en het is goed dat dit dan ook vermeld wordt. In hoofdstuk 6 gaat het niet alleen over de financiële middelen, maar dat bij die *middelen* ook de vrijwilligers horen. En bij beiden gaat het dan ook terecht over kwantiteit en kwaliteit. Verhelderend zijn 6.4.1 t/m 6.4.4. Vier spiegels c.q. aanleidingen waaruit je kunt aflezen en waarin je kunt zien wie je zelf bent als kerkgemeenschap. Hoofdstuk 7 gaat dan over de financiële kanten van kerksluiting c.q. herbestemming. Voor protestanten een heel aantrekkelijk hoofdstuk, maar minder voor rooms-katholieken, gezien de striktere regels van hun kerkorganisatie. Zeer verhelderend voor een exploitatieplaatje is 7.2.5. Kort samengevat: Reken je als bestuur niet te snel rijk. Het kan maar gezegd zijn! Hoofdstuk 8 maakt een duidelijk onderscheid tussen de protestantse organisatie enerzijds en de katholieke anderzijds. Dit is zeker van belang als er sprake is van gezamenlijk gebruik van een gebouw. Wat mij betreft volgt dan een zeer belangrijk deel van het boek in 8.4 als het gaat om leiderschap. De verschillende soorten leiderschap passeren de revue en het mandaat dat gegeven kan worden aan externe deskundigen. Ik beschouw dit als het hart van het boek en zo laat het zich ook lezen, inclusief de bijlage waarin overzichtelijk naast elkaar wordt gezet de lijn van de katholieke kerk enerzijds en die van de protestantse anderzijds. En dan loopt het proces van sluiting uit in het volgende hoofdstuk waarin enkele behartenswaardige punten worden aangestipt als een besluit gevallen is. Want, zo maken de schrijvers duidelijk, dan is het nog lang niet af. Je zou het kunnen noemen: Aandacht voor een aanzet tot nazorg. Hoofdstuk 10 lijkt mij wat overbodig als het gaat om rituelen bij het verlaten van een vertrouwd gebouw. Immers als je het hele tracé goed hebt doorlopen dan ligt er als vanzelf een afscheidsritueel klaar. Maar goed, er wordt

aandacht aan besteed en wellicht kan het mensen helpen en op ideeën brengen.

Algehele indruk van het boek: Het is nogal sterk vanuit een protestantse invalshoek geschreven. Of dat erg is? Waarom zou je van elkaar niet willen leren! Door het hele boek heen staan zeer overzichtelijk aandachtspunten voor allen die met kerksluiting te maken hebben. En voor bestuurders zeer aan te bevelen. Maar of er zoveel projectgroepen moeten komen als steeds gemeld wordt of aanbevolen, vraag ik mij af. Er wordt nogal wat begeleid in dit boek! De indruk wordt hier en daar ook gewekt dat zaken in een opgesomde tijdsvolgorde moeten gebeuren, maar processen rond kerksluiting laten zich niet zo makkelijk dwingen in een strak tijdsplan. Het is dan ook aan te raden om

genoemde punten wel ter harte te nemen, maar flexibel te hanteren.

Overall waar ik met vragen over kerksluiting te maken krijg, zal ik dit boek van harte aanbevelen, omdat er veel in staat wat ik herken uit eigen ervaring rond kerksluitingen en herbestedingen van kerken. Het is met kennis van zaken geschreven!

Jan Bus is emeritus priester van het Bisdom Haarlem-Amsterdam.

Meer dan hout en steen, Handboek voor sluiting en herbesteding van kerkgebouwen, onder redactie van Harry Bisseling, Henk de Roest en Peet Valstar. Uitg. Boekencentrum ISBN 9789023926313.

RECENSIE

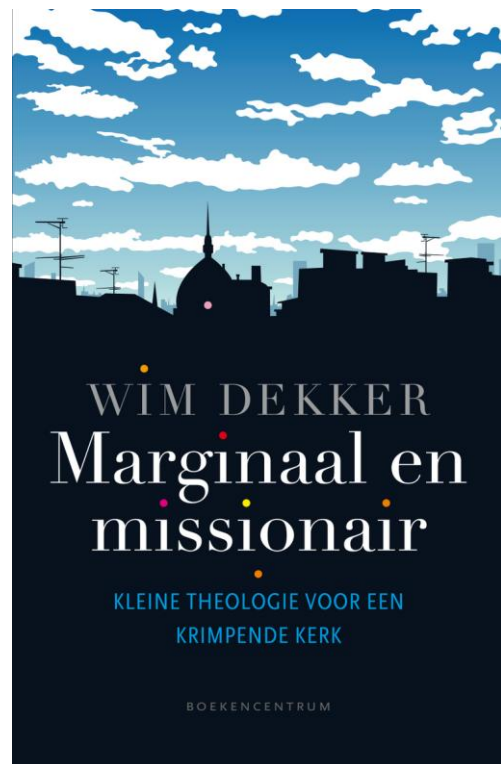
Marginaal en missionair

Piet van Hooijdonk

De redactie heeft mij gevraagd dit boek te bespreken. Zij weet, ik ben praktisch theoloog en socioloog en stam uit een katholieke traditie. Dit boek presenteert zich als stammend uit een reformatorische traditie.

Marginaal en Missionair is een boek, geschreven door één man, Wim Dekker, die zijn ervaringen als predikant verwoordt. Deze persoonlijke ervaringen lieten mij de scherpte van de problemen proeven voor een actief predikant met een volkomen religieus interesseloos gehoor. God en geloof zijn volstrekt overbodig geworden in een moderne samenleving. Dekker herkent zich in Dietrich Bonhoeffer als deze in zijn boek "Verzet en Overgave" (1956) spreekt over een religieuze tijd.

"Wat je ook zei over het hogere, het deed bij hen geen enkele snaar trillen". Dekker is zich bewust dat hij in zijn evangelisatie niet hoeft te starten bij vage gevoelens en neigingen tot geloof. Misschien zijn er weinig noodzakelijke gronden bij mensen om te geloven. Hij start rechtstreeks: God is trinitarisch, Vader Zoon en Heilige Geest. In de historische Jezus heeft Hij zich geopenbaard. Hij is mens geworden, is gekruisigd, gestorven, begraven en opgestaan als Jezus de Christus. In Hem heeft zich het geheim van de wereldgeschiedenis geopen-

baard. Het is een Godswonder dat mensen door Hem en Zijn Evangelie geraakt worden. Geloven is dus niet vanzelfsprekend. Het is een gave van God.

“Het is God geweest die ooit Paulus in Macedonië voet aan wal liet zetten, die Willibrord en Bonifatius zond, die monniken hun kerken liet bouwen op de Groningse terpen, die Christus in het gewaad van de Heliand in het leven van de Saksen liet verschijnen, die de kerk tot een volkskerk liet worden in de middeleeuwen en vernieuwing schonk in de Reformatie, die nochtans ook de rooms- katholieke kerk niet verliet.... Wij zijn verleerd de wereldgeschiedenis te zien als een werkelijkheid waarin God regeert en oordeelt”. Dekker zegt mij (ons): ik ben meer gesecculariseerd dan ik mij bewust ben. Nu het Christendom in Europa afbrokkelt en dreigt te verdwijnen, kunnen wij niet meer vertrouwen op wat onder de oppervlakte aan

religiositeit schuilgaat. Ik vertrek nog steeds van de veronderstelling dat er wel enig begrip schuilt. Dekker trekt een grens en probeert aan te sluiten bij een meer ‘orthodoxe’ lijn in de kerkelijke traditie.

Ik ben blij met dit boek in aanraking te zijn gekomen, met deze orthodoxe lijn van theologiseren. Hij was mij onbekend en ik zou er uit mijzelf niet toe gekomen zijn om er kennis mee te maken. Na het lezen vind ik deze invalshoek belangrijk. Het argument van deze theoloog spreekt mij aan. Willen wij op zoek naar Gods werken in deze wereld, dan moeten wij ervoor openstaan dat Hij ook rechtstreeks ingrijpt en zich openbaart, ook al ligt dat niet in de rede van onze moderne wereld.

Marginaal en missionair. Kleine theologie voor een krimpende kerk, Wim Dekker, Boekencentrum Zoetermeer 2011

VERSLAG

Ledenvergadering WKO 2011

Marianne Jongerius

Aanwezig

Jodien van Ark - Nico Belo - Carla Berbée - Willemien Boot - Jan van Diepen - Henk van Hout - Ingeborg Janssen - Hans Jonker - Chris 't Mannetje - Niko Raaphorst - Peter van Schagen - Fred Steenwinkel - Hein Steneker - Hans van Wijk.

1. Opening

Voorzitter Jan van Diepen opent met een verhaal uit De filosofie van de heuvel, fietstocht naar Rome.

2. Berichten van verhindering

Van 29 leden werd een bericht van verhindering ontvangen. Aftredend bestuurslid Eduard Groen is door ziekte verhinderd.

3. Verslag van de jaarvergadering van 16 september 2010

Onder punt 4^c regel zou duidelijker kunnen staan: Stel dat er geen inkomsten meer zijn, dan kunnen we nog een jaar door.

Onder punt 5 Toolkitdagen moeten enkele namen verbeterd worden: Het gaat hier om Robin Effing, Fred Omvlee en Boele Ytsma. Verder wordt het verslag goedgekeurd.

4. Financieel verslag 2010-2011

Resultaten 2010. De meegestuurde toelichting is voor iedereen duidelijk. De KC (bestaande

uit Willemien Boot en Hans van Wijk) heeft de stukken gecontroleerd en in orde bevonden. Alles was inzichtelijk genoteerd. Het bestuur wordt gedechargeerd.

De KC merkt op: De ING-rekening rekende in 2010 voor het betalingsverkeer 75 euro. Overwogen kan worden een goedkopere bank te zoeken, zoals de ASN, die ook ideële doelstellingen heeft. Het bestuur zoekt uit of dit mogelijk is zonder dat het al te ingewikkeld wordt.

De contributie blijft op 90 euro zolang dat mogelijk is. Voor verbetering van de website wordt een extern fonds benaderd. Gevraagd wordt naar een studententarief voor het lidmaatschap. Dat zijn de opbouwwerkers van de toekomst. Na hun afstuderen kunnen ze gewoon lid worden. Dit is van belang voor toekomstige klantenbinding en verjonging van het ledenbestand. Studenten krijgen bij het afstuderen een envelop met allerlei informatie; daarin zou ook info van het WKO moeten

zitten. Maar Hans Jonker zou ze liever eerder hebben; een lidmaatschap kan de blik verbreden.

De vergadering geeft het advies aan het bestuur dit in gang te zetten en te doordenken: wat mogen ze, wat krijgen ze en hoe laat je hen dat weten.

Begroting 2011. Deze wordt goedgekeurd.

Benoeming nieuw lid kascommissie. Hans van Wijk wordt bedankt voor zijn werk in de KC. Willemien blijft nog een jaartje aan en Carla Berbée biedt aan de opengevallen plaats in te nemen.

5. Jaarverslag Werkverband 2010-2011

Opgemerkt wordt dat het bestuur ter zake actief geweest is en effectief in een beperkt aantal bijeenkomsten de zaken goed geregeld heeft. Het verslag geeft een mooi overzicht van de activiteiten.

Opgemerkt wordt dat op de toolkitdag Social Media de deelnemers een stortvloed aan informatie over zich heen kregen. Een van hen had graag zijn laptop meegenomen om te oefenen. Dat had dan in de uitnodiging vermeld moeten worden. De diversiteit van de praktische kennis van de deelnemers was voor de docent een groot probleem. In het bestuur was gekozen dat de aard van de dag zou zijn: anderen leren begeleiden in ideeënontwikkeling. Daardoor werd het een ander soort toolkitdag. Gevraagd wordt naar de behoefte van een vervolg. Hans van Wijk: kijk eens wat er aan sites aanwezig is; is daar een antwoordmogelijkheid? Op wat voor manier maken we beeldvorming van wat kerk is? Wat straalt je uit? Hoe gebruik je het voor pastoraat? In Breda bestaat een internetkerk waar mensen af en toe live bij elkaar komen.

Henk van Hout zal met Eric van den Berg en Frank Bosman overleggen wat mogelijk is als vervolg. Daarbij wordt opgemerkt: organiseer niet iets half mei; dat is een dramaperiode! Op de studiemiddag De opbouwwerker als theoloog in november waren 20 deelnemers aanwezig.

We zijn een kleine vereniging; als ¼ deelneemt aan een studiedag is dat niet echt slecht. Wat zoeken opbouwwerkers? Willen ze gedoceerd worden of zoeken ze uitwisseling? Aan beiden is behoefte; de ene keer docerend, een andere keer meer ervaringsgericht. En ook

de theologische doordenking. In reflectie gaan met de praktijk.

6. Werkplan

Vernieuwing website. De site wordt momenteel niet of nauwelijks gebruikt; het is een archiefsite. Willen de leden groepsdiscussies? Maken we een pagina op LinkedIn en vragen we alle WKO-leden lid te worden? Via LinkedIn krijg je veel overbodige informatie. Er zijn leden die er bewust niet op willen. Maar een website en LinkedIn zijn twee heel verschillende zaken.

Willemien wil de Nieuwsbrieven erop. Er staan zeer interessante stukken in; die wil zij gunnen aan anderen d.m.v. een linkje. Daarmee maak je tevens je eigen organisatie breder bekend. Je kunt ook gemakkelijk studenten er naar verwijzen. Als een papieren Nieuwsbrief binnenkomt, dan pak je hem gemakkelijker. Maar het een hoeft het ander niet uit te sluiten. Over hoe we de Nieuwsbrieven op de site gaan zetten, moet verder worden nagedacht.

Terug naar de site: wie wil je bereiken en hoe verbind je die met elkaar. Is een investering van 4.000 euro niet veel op een ledenaantal van 75?

Het voordeel van keuze 5 is de steun in het beheer en het praktisch theologisch opbouwwerk komt geïntegreerd in het theologisch bedrijf binnen. En ondersteuning van de technische kant.

Waar vinden wij menskracht voor wie de site een uitdaging is; iemand die het tot zijn of haar verantwoordelijkheid rekent.

Analyse: wat moet hij kunnen, wie gaat onze site ombouwen en wie gaat hem bijhouden. Idee van het bestuur is om nu een grote omslag te maken en dan weet je dat het goed onderhouden wordt. De content moet aangeleverd worden door de vereniging. Er wordt heel veel getwitterd. Daarvoor moet je wel een website hebben.

Als we een fonds benaderen zullen we dat enthousiast moeten doen; niet praten over het optuigen van de site. Als we geen fonds kunnen vinden, hebben we sowieso een probleem. Het ombouwen is een hele klus. Bij PKN loopt iemand rond die dat voordelig zou

kunnen doen, maar er wordt voor gepleit het nu grondig aan te pakken.

De site nu: archivering, eventueel met toevoeging van de Nieuwsbrief. Maar dan nog is de site niet van deze tijd. Daarom nú goed aanpakken. Voorwaarden: fondswerving zien te vinden en twee leden die zich erachter willen stellen. Je kunt het up to date houden niet bij het secretariaat leggen.

Als aan de aanwezigen gevraagd wordt of iemand dit wil doen, antwoordt Willemien dat haar vingers jeuken. Wie wordt haar maatje?

Thema's studiedagen en toolkitdagen

- Veerle Rooze is met een interessant onderzoek bezig over interactief pastoraat. Het zou leuk zijn haar nog eens uit te nodigen. Zij was bij Jodien in de masterclass. Zij werkt participatief/interactief met beeld en theater. Invalshoek voor studiedag: nieuwe vormen van opbouwen van een gemeenschap. Jodien en Willemien gaan hierover met haar brainstormen.

- Op 6 en 7 december verzorgt de PKN de Appreciative Inquiry training. Daarbij worden geen katholieken uitgenodigd. Maar er is een nieuwe werkgroep Waarderend Opbouwen, waarin een heel aantal leden van het WKO werkzaam (zie www.levedekerk.nl). In het voorjaar staat een nieuwe cursus gepland. Daarbij zou het WKO kunnen aansluiten. Mensen die hierop niet willen wachten kunnen informatie inwinnen bij <http://www.keynoteconsultancy.nl>. Er is een wachtlijst. Nico Belo en Chris 't Mannetje maken een aankondiging voor de WKO-leden.

- Er is vandaag een mooi boek voorbij gekomen: Meer dan Hout en Steen. We hebben allemaal te maken met kerksluitingen. Laten we iets doen met de processen die er in beschreven staan. Je focust op de begeleiders, maar pastores zijn er direct bij betrokken. Opbouwwerkers, bestuurders en de kerkrentmeesters samenbrengen is heel interessant. Het bestuur zal aan de auteurs laten weten dat wij samen met LUCE er iets mee willen, b.v. een practicum.

Toolkitdagen

Deze zijn opgezet als trainingen in de basisvaardigheden van de kerkelijk opbouwwerker. Voorgesteld wordt op de eerstvolgende docentenbijeenkomst de namen te vragen van de afgestudeerden van de afgelopen 3 jaar. We gaan hen dan benaderen. Voor een toolkitdag Veranderkunde kan het boek van Sake Stoppels gebruikt worden.

De docentenbijeenkomst in de vorm van een werklunch werd vorig jaar zeer gewaardeerd. Het was een eerste ontmoeting waarin de stand van zaken werd doorgenomen. Het idee is om dit te herhalen in het najaar of voorjaar. De wens is om dan wat meer in te zoomen.

7. Nieuwe en gaande bestuursleden

Na het aangekondigde vertrek van Jan van Diepen zijn wij op zoek gegaan naar een nieuwe voorzitter; dat is nog niet gelukt. Daarom zal iemand van het huidige bestuur interim voorzitter zijn. Wij zoeken een goede voorzitter, die ons ook inhoudelijk kan voorttrekken. Van een voorzitter wordt net even iets meer verwacht.

We streven een evenwichtig samengesteld bestuur na met vertegenwoordiging uit verschillende opleidingen. Momenteel is de PKN slecht vertegenwoordigd en het protestants geluid moet in het bestuur blijven. Suggesties zijn zeer welkom!

Nieuw in het bestuur is Ingeborg Janssen. Zij heeft zich schriftelijk al kort voorgesteld. Zij zit in het netwerk van de Baptistengemeente en wil haar netwerk via het bestuur uitbreiden. Gemeenteopbouw is het vak dat haar hart heeft. Na het vertrek van Eduard Groen vult zij deze plek heel goed op.

Hein Steneker neemt afscheid van twee bestuursleden. Eduard is helaas door ziekte verhinderd aanwezig te zijn. Hij heeft met kundigheid de kleine christelijke kerken binnengebracht in het WKO-bestuur, waarvoor we hem veel dank verschuldigd zijn. Jan is zich na het wegvallen van zijn functie bij het Dekenaat Haarlem vorig jaar ook aan het oriënteren buiten het kerkelijk werkveld. Wij vinden het zeer loyaal dat hij zijn voorzitterschap nog heeft doorgezet. Hij heeft dat met verve gedaan, met grote inzet en inhoudelijke inbreng. Jan, de verhalenman,

bracht altijd wat los. Wij vinden het ontzettend spijtig dat dat ophoudt. Beide vertrekkende bestuursleden ontvangen als dank het boek *De zeven levens van Rome*.

Jan: ik ben indertijd door Jodien gevraagd in het bestuur te komen. Het was een leuke dynamische tijd en het bestuur was een platform om lekker te discussiëren. Voorzitter worden was een nieuwe ervaring; goed, maar niet altijd even makkelijk. Ik heb het afgelopen jaar nog doorgezet om mijn termijn af te maken en het touwtje met het kerkelijk werk te houden. Na een periode van 6 jaar in het bestuur is het mooi geweest. Jan dankt de vereniging dat ze hem deze kans hebben gegeven. Hij blijft voorlopig lid en wij wensen hem veel succes op zijn nieuwe weg.

Rondvraag

- Er wordt een datum voor volgend jaar vastgesteld: donderdag 27 september 2012.
- Hans van Wijk meldt dat hij per 1 september overgestapt is naar het categoriaal pastoraat en hij van WKO-lid Nieuwsbrief-lezer zal worden.
- Fred Steenwinkel is al 8 jaar niet meer in het opbouwwerk werkzaam, maar de binding met het vak is er nog altijd getuige ook zijn medewerking aan het boek *Meer dan Hout en Steen*. Maar op een gegeven moment is het ook goed om dingen af te sluiten. Het kan dus zijn dat hij vandaag voor het laatst op de ledenvergadering aanwezig is.

Uw bijdrage voor Nieuwsbrief en Website

Het Werkverband Kerkelijk Opbouwwerkers bevordert uitwisseling van kennis, ervaring vragen en opinies onder kerkelijk opbouwwerkers, via de **WKO-Nieuwsbrief** en **www.wvko.nl**. Neem contact op met de Werkgroep Communicatie en overleg uw ideeën en suggesties:

- is het iets voor de *Nieuwsbrief*?
- is het iets voor de *website* www.wvko.nl?
- is het zo acuut dat naar de leden *gemaild* moet worden?

Nieuwsbrief

Artikel

Actuele thema's uit het kerkelijk opbouwwerk. Belicht vanuit bepaald standpunt. Reflexief

Omvang: 2-3 pagina's, 1200 - 1800 woorden

Interview

Een interview profileert een werkveld, experiment, markant persoon in kerkelijk opbouwwerk

Omvang: 1 à 2 pagina's, 600 - 1200 woorden

Impressie

De thematiek van een studiedag, conferentie belicht vanuit de bezoeker.

Omvang 1 pagina, max 600 woorden

Boekbespreking

Informatieve bespreking van publicaties in veld kerkelijk opbouwwerk.

Omvang: 1 à 2 pagina's, 600 - 1200 woorden

Indeling:

Kop: uw mening over het boek in drie woorden

Boekbespreking door ... (uw eigen naam en eventueel uw functie).

Bibliografische gegevens: auteur, hoofdtitel, subtitel; uitgever, plaats, jaartal, ISBN, prijs.

Tekst bespreking: korte weergave inhoud, informatie over auteur(s), gemotiveerd oordeel inhoud; relevant voor wie, eventueel vormgeving, verwante publicaties.

Inleveren van uw bijdrage

- Tekst en illustraties digitaal aanleveren met begrijpelijke bestandsnaam; met zo min mogelijk opmaak.
- Inleveren bij: Marianne Jongerius (info@wvko.nl)

Nieuwsbrief

De WKO-Nieuwsbrief komt uit in maart, juni en november.

Deadlines: 1 maart, 1 juni, 1 november

Website / mail

Geef bij vacatures sluitdatum aan en link naar website eigen organisatie.